

İTALYANIN DIŞ POLİTİKASI

(1882-1915)

Yazan: Doç. Rıfki Salim Burçak

Büyük devletler arasında birinci derecede Akdeniz devleti vasıflarını taşıyan tek devlet İtalya'dır. Bir Akdeniz devleti olmaktan ziyade bir dünya devleti olan İngiltere'nin bu denizdeki ilgi ve menfaatleri pek önemli ise de İngiltere Akdenize daha ziyade sömürge imparatorluğu bakımından bağlıdır. Kuzey Afrikada geniş sömürgeleri elinde tutan Fransa'nın ise Akdeniz'de kıyıları olmakla beraber aynı zamanda Atlas Okyanusu'nda da kıyıları vardır; ve hem de dünyanın diğer yerlerinde de sömürge sahibidir. İspanya da yine tek cephesi ile Akdeniz devletidir.

Halbuki İtalya anavatan bakımından Akdenizin ortasında olduğu gibi sömürgeleri de hep akdeniz havzasındadır. Anavatan sınırlarının yüzde sekseni bu denizle çevrilmiştir.

Diğer yandan İtalya, endüstri için lâzım olan iptidai maddeler bakımından Avrupa'nın en fakir devleti olduğu gibi toprak ürünleri yönünden de nasipsiz bir memlekettir. Yukarı İtalya ile Sicilya'nın bazı tarafları verimli ise de yarımada'nın diğer yerleri ziraata elverişli olmayan dağlarla kaplıdır.

İşte İtalyanın bu coğrafî ve iktisadî durumu ona dış politikasının ana prensiplerini ilham etmiş ve bu politika birbirine zıt iki ayrı istikamette gelişmiştir.

İtalya zayıf bulunduğu ve sömürge peşinde dolaştığı zamanlarda kara Avrupası ile Akdeniz devletleri arasında bir muvazene rolü oynamakla beraber Akdenizin en kuvvetli devleti İngiltere'nin dostluğunu politikasında esas almış, bu devletle bozuşmanın İtalya'yı hem stratejik hem ekonomik bakımdan çok zor bir duruma sokabileceği daima göz önünde tutulmuştur. Krallığın kuruluşundan Faşizme kadar geçen devre içinde İtalya dış politikada bu ana prensibe bağlı kalmıştır

Fakat her devletten ziyade bir Akdeniz devleti olduğunu düşünerek eski Romanın izinden yürüyüp bu denizde bir egemonya kurmak kararını verdikten sonra, İtalyan politikası birinci devredekinin tam aksine yeni bir yöne çevrilmiş ve bu sefer İtalya yine yıllarca bir muvazene rolü oynamakla beraber, sonunda Akdeniz devletlerine karşı bir politika güderek kaderini kara Avrupa'sına bağlamış ve bu, İtalya'ya çok pahalıya malolmuştur. Bu ikinci devre faşizmin politikasıdır.

Büyük bir devlet olarak Avrupa politikasında aktif bir rol oynamaya başladığı tarihten itibaren günümüze kadar İtalyan politikasını, yukarıda söylediğimiz iki esaslı bölüm içinde, beş devreye ayırarak tetkik etmek mümkündür. 1882 yılından 1940 yılına kadar geçen bu altmış yıllık zaman içinde İtalyan politikası şu beş devreye ayrılabilir:

- 1 — İtalya'nın kara devletlerle beraber yürüdüğü devre (1882-1896)
- 2 — Kara ve deniz devletleri arasında bir denklik devresi (1896-1915)
- 3 — Deniz devletlerle beraber yürüdüğü devre (1915-1920)
- 4 — Kara ve deniz devletleri arasında denklik devresi (1920-1935)
- 5 — Kara devletlerle beraber yürüdüğü devre (1935-1940)

Bu yazımızda İtalyan siyasetinin ilk iki devresini aydınlatmağa çalışacağız.

- 1 — İtalya'nın kara devletlerle birlikte yürüdüğü devre (1882-1896)

A — İtalya'nın Üçlü İttifaka girmesi.

1877-88 Osmanlı-Rus harbinin ortaya çıkarmış olduğu Avrupa buharanını tasfiye eden Berlin kongresi büyük devletlerin politikaları üzerinde çok derin tesirler bıraktı. Rusya, İngiltere'nin ve bir dereceye kadar Avusturya'nın kendisine yakın doğuda engeller çıkartmasına öteden beri alışık; fakat yedi yıl harplerinden beri kendisile hemen daima dostça münasebetlerde bulunduğu Almanya'nın bu geleneksel düşmanlarla işbirliği yapıp Rusya'yı yalnız bırakması bu devleti büyük bir kırgınlığa uğrattı.

Rusya, uzun ve yorucu bir harp sonunda yakın doğuda elde ettiği kazançların büyük devletler tarafından elinden alınmasına son derece kızıyor, panislavist şeflerinden biri Berlin kongresinde Rusya'ya vuran darbenin ağırlığını "Biz Berlinde ümitlerimizin cenaze törenini yapmak için toplandık,, [1] sözü ile kuvvetli ve canlı bir surette ifade ediyordu.

¹ La Question d'Orient. Depuis le traité de Berlin; Max Choublier. 1897 Page. 133

Gerçekten, Ayastafanos muahedesile Çarlığın Osmanlı devletine kabul ettirmiş olduğu sulh şartları Berlin'de Rusya aleyhine büyük değişikliklere uğratmıştı. Bu hava içinde Rusya'nın Avusturya-Macaristan ve Almanya ile dostlukları bozuluyor, 1872 de bu üç devlet arasında yapılmış olan "Üç İmparatorlar Anlaşması,, suya düşüyordu. Bismarck Alman millî birliğinin kurulmasında Rusya'dan gördüğü yardıma şimdi nankörlükle mukabelede bulunmuş, Rusya ile Avusturya arasında bir "Honnète courtier,, rolünü oynayacağını söylemiş olmasına rağmen, bu vadini tutmamış ve ihtiyar Rus şansölyesi Gorçakof'a "kariyerimin en karanlık sahifesi Berlin kongresidir,, dedirtecek derecede Rusya'yı derin bir hayal sukutuna uğratmıştı.

Berlin Kongresinin ertesinde Rusya için artık en büyük düşman Avusturya-Macaristan ve onun arkasındaki Almanya idi. Rus basını bu iki cermen devletine karşı çok ağır yazılar yazıyor ve bu kırgınlık içinde Gorçakof bir Fransız gazetecisine "Fransız-Rus ittifak planından bahsediyordu,, [2];

Halbuki 1871 den sonra, muhafazakâr bir yola girip statükoyu devam ettirmeyi politikasına esas almış olan Bismarck'ın en büyük gayreti Fransa'nın Alsas-Loren'i geri almak için Almanya'ya karşı açacağı intikam harbine imkân vermemekti. Fransa'nın tek başına Alman İmparatorluğuna harp açamayacağını bilen Bismarck bu devleti yalnızlık içinde bırakmak istiyor, Rusya'nın Fransa'ya doğru kayması karşısında şimdi çok endişeleniyordu; Ona göre Fransa yalnız ve müttefiksiz kalmalı idi.

Bu sebeple Berlin kongresini müteakip Rusya'nın Almanya ve Avusturya'ya karşı gösterdiği şiddetli düşmanlık bu iki cermen devletini birbirlerine daha fazla yaklaştırdı. Bismarck'ın yardımı ile Bosna-Hersek'e yerleşen Avusturya-Macaristan zaten bu tarihten sonra dış politikasını Alman İmparatorluğunun politikasına ayarlamış ve artık onun "Brilland second,,¹ mevkiine düşmüştü. Nihayet 1879 yılının Ekim ayında bu iki devlet Rusya'ya karşı kendi aralarında gizli bir ittifak muahedesi imzalarak müşterek düşmanın tarruzu halinde birbirlerine askeri yardımda bulunmayı üzerlerine alıyorlardı.

İşte Fransa'nın çemberlenmesi yolunda atılan ilk adım bu Avusturya-Almanya ittifakı oldu. Bu kombinezona İtalya'nın da girmesi Bismarck'ın genel politikasına pek uygundu: Fransa güney batıdan da çevrilmiş olacaktı.

² La Politique allemande. Bulow, Page. 87

Ancak, Demir Şansölyenin "Tabii sevk ile daima kadavra kokusunun geldiği tarafa doğru gider," [1] diye vasıflandırdığı İtalya'ya güveni olmadığı gibi İtalyan ittifakının Almanya'ya bir kazanç sağlayacağına da inanmıyor ve bu millete karşı bir sempati duymuyordu. Zira İtalya daima fırsatçı bir politika güdüyor, içeride cumhuriyet propagandasıyla çalkanıyor, dışarıda statüko aleyhtarı bir yolda yürüyor, İrredantizm ceryanına bağlı kalıyordu.

Bütün bu sebeplerle, Avusturya ile 1879 ittifakını yapıncaya kadar Bismarck İtalyan ittifakına önem vermemişti. Gerçi Berlin kongresinde Fransa delegesine Tunus'u teklif etmekle Fransa-İtalya münasebetlerini bozmayı ve bu yolla İtalya'yı merkezî devletlere yaklaştırmayı düşünmüş idise de Bismarck nazarında İtalya'nın önemi, Alman-Avusturya İttifakı kurulduktan sonra ortaya çıkmıştı.

Gerçekten 1879 dan sonra Almanya nazarında İtalya'nın değeri artmıştı. Almanya, daima Fransa ve Rusya cephelerinde tutuşacağı iki cephele harpten korkuyor, bu, Bismarck'ı "kâbus," içinde yaşıyor, Demir Şansölye dış politikayı hep bu korku altında ayarlıyordu.

Almanya-Avusturya ittifakı bu korkuyu gerçi büyük bir nisbette gidermişti. Almanya iki cephede aynı zamanda çarpışmak zorunda kalırsa Avusturya, doğu cephesinde müttefikinin yardımına gidecekti. Ancak, Avusturya bütün kuvvetlerini Rus cephesine dökülmek için güneyden İtalya'nın kendisine saldırmayacağından emin olmalı idi. İşte Bismarck İtalyan ittifakını şimdi bu bakımdan inceliyordu. İtalya Avusturya'nın ittifakına girerse bir Rus-Avusturya harbinde müttefiki Avusturya'yı serbest bırakacaktı; Yani Bismarck'ın İtalyan ittifakından beklediği menfaat İtalya'nın askerî kuvvetle Almanya'nın yardımına gelmesinde değil, fakat müttefiki Avusturya'nın serbest bırakılmasında idi.

Şu halde Avusturya ile İtalya arasındaki anlaşmazlıkları gidererek bu iki devleti bir kombinezon içine almak Almanya için çok önemli olmuştu.

İşin zor tarafı şurada idi ki İtalya kiralığı Avusturya'ya karşı yapılan harbler sonunda kurulmuştu ve bu genç kiralık 1861 den sonra da dışarıda en büyük düşman olarak yine Avusturya'yı görüyordu. İtalya'nın millî dilekleri Avusturya'nın elinde bulunan İtalyanlarla meskûn toprakları almaktı. 1866 da Avusturya ile Prusya arasında çıkan Sadova har-

¹ Les Traités politiques secrets de l'Autriche - Hongrie. 1879 - 1914. Prof. Alfred Francis Pribram Tome I. Paris: 1923 Page. 171 - 172

binin hazırlamış olduğu fırsatı kaçırmayan İtalya Prusya tarafına geçerek harb sonunda Venedik'i elde etmişti. Bununla beraber İtalyan millî dilekleri henüz tamamile yerine getirememiş, İtalya yine de İrredenta olarak kalmıştı. Bu sebeple Avusturya ile İtalya arasında bir dostluk ve ahenk kurmak çok zordu.

Diğer yandan, İtalya büyük bir devlet olarak ortaya çıktıktan sonra sömürge edinmek istiyordu. Endüstri için lâzım olan iptidai maddeler bakımından Avrupa'nın en fakir devletlerinden biri olan İtalya toprak mahsülleri yönünden de nasipsiz bir memleketti. Bu fakir memleket için, kiralık kurulur kurulmaz, fazla nüfusu yerleştirecek sahalar bulmak ihtiyacı başgösterdi. 1861 de, ilk nüfus sayımında, 25.017.000 nüfusu varken bu rakam 1881 de 28.459.000 e yükselmişti. [1]. Nüfusun çoğalması ve esasen büyük devletlerden sayılabilmek için sömürgeye de sahip olmak arzusu İtalya'yı sömürge aramağa sevk etmişti.

Bu sıralarda Osmanlı ülkeleri Berlin kongresinde büyük bir paylaşmaya uğruyordu. İtalya kendisine de bir pay çıkarmak istemiyor değildi. Fakat Depretis'in çekingen siyaseti İtalya'ya bir kazanç temin edemedi. Kongre başkanı Bismarck "İtalyanlar bu sefer mağlup düşmedikleri içi hiçbir şey istemeye hak kazanmamışlardır,, diyerek İtalyan isteklerini alayla karşıladı.

İtalya'nın gözü Tunus'ta idi. Kendisine çok yakın bulunan Afrika'nın bu bölgesinde 50 bin kadar İtalyan kolonisi vardı. Coğrafi bakımdan çok önemli olan Bizerte İtalya'nın eline geçecek olursa kiralığın Akdeniz havzasındaki önemi kat kat artacaktı

Fakat İtalya, Tunus'u kendisine ayrılmış bir saha bildiği bir sırada, 1881 mayısında, Fransa Tunus beyi ile imzaladığı Bardo anlaşması ile bu Osmanlı ülkesini himayesi altına aldı.

Tunus'un Fransa himayesine girmesi İtalya'da pek büyük bir hiddet uyandırdı. Birçok şehirlerde Fransa aleyhinde gösteriler yapıldı. Basın Fransa'ya karşı şiddetli yazılar yazdı. Senato üyelerinden Kont Cardona La Revue allemande gazetesinde yazdığı bir makalede "Fransa; Almanya, Avusturya, ve diğer bütün devletler için olduğu gibi İtalya için de daimi bir tehdittir,, diyordu [2]

¹ L'Italie et l'organisation de la paix. A. E. Guillaume. Revue politique et parlementaire. 10 Mars 1936.

² L'Itali, éternelle mécontente. Colonel A. Grasset. Revue politique et parlementaire. Avril 1939. Page. 25.

Bu hava içinde İtalya'nın Fransa ile münasebetleri gerginleşti. Paris'teki İtalyan elçisi geri alındı, elçilik uzun müddet boş kaldı. Bir Fransız-Alman harbinde İtalyanlar, Alplere 300 bin kişi yığacaklarını söylüyorlardı.

Tunus'un elden geçirilmesi hükümete karşı da şiddetli tenkitlere yol açtı. Hükümetin aczi o derece tenkit edildi ki Cairoli kabinesi düşerek yerine Depretis kabinesi geldi. Büyük bir hoşnutsuzluk havası İtalya'yı baştanbaşa kapladı. Savua hanedanı yıkılmak tehlikesinde idi.

Bu durum İtalyan dış politikasında derin tesirler bıraktı. Fransa, İtalya'nın en büyük bir düşmanı olarak ortaya çıkıyordu. İtalya, hiçbir devletin ittifakında bulunmayıp yalnızlık içinde olduğu için Fransa'ya kafa tutamamıştı.

İşte bu kırgınlık içinde İtalya Almanya'ya doğru kayarak onun ittifakına girmek istedi.

İtalya'yı kuvvetli merkezî bir devlet olan Almanya'nın yanına sürükleyen dâhilî sebepler de yok değildi. İçeride ilerlemiş olan cumhuriyetçi propaganda Savua hanedanı için çok korkunç olmuştu.

Sözün kısası, İtalya Almanya ile ittifak yaparsa içeride kiralık rejimini kuvvetlendirecek, dışarda da Fransa'ya karşı kendisini garanti altına aldıktan başka bu kuvvetli müttefiki sayesinde isteklerinin yerine getirilmesine müsait bir zemin hazırlıyacaktı.

Ancak, Bismarck nazarında İtalya'nın Almanya'ya faydalı bir müttefik olabilmesi için, yukarıda söylenen sebeplerden ötürü, onun aynı zamanda Avusturya ile anlaşması lâzımdı. Halbuki İtalyan İrredantizmi Avusturyaya karşı idi. İtalya millî dileklerini unutup Avusturya'nın ittifakına nasıl girecekti?

İtalya bu devletin ittifakına girmeden önce onunla anlaşmak ve bazı isteklerini peşin olarak kabul ettirmek istedi. Kral Humbert 1881 Kasımında bu maksatla Viyana'yı ziyarete gitti. Fakat kralın bu ziyaretinden bir semere elde edilemedi. Viyana, İtalyan millî dilekleri hususunda hiçbir fedakârlığa yanaşmıyordu.

Avusturya'yı İtalya'ya karşı fedakârlık yapmaya sevkedecek âmil sadece Rus korkusu olabilirdi. Halbuki Berlin Kongresinin doğurduğu acı hava artık dağılmış ve Avusturya-Rusya münasebetleri düzelmişti.

Gerçekten, ikinci Aleksandr 1 Mart 1881 de Nihilistler tarafından öldürülünce oğlu Üçüncü Aleksandr tahta çıkmış ve 1856 dan-

beri Rus dış pilitikasını elinde tutan Gorçakof'u uzaklaştırarak yerine cermanofil Giers'i getirmişti. çar aynı yıl içinde Berlin'i ziyaret etti. Almanya ile münasebetleri yeniden düzeltmek istiyordu. Zira Rusya ile İngiltere arasındaki Orta Asya gerginliği bu sırada had bir durumda idi. Rusya İngiltere'ye karşı ağır basabilmek düşüncesile tekrar merkezî devletlere yaklaşıyordu. Diğer yandan gittikçe tehlikeli olmağa başlayan nihilist tahrikâtı Çarı Alman dostluğunu aramağa sevkediyordu.

Bu sebeplerle 1881 Hâziranında, Berlin Kongresinde suya düşmüş olan Üç İmparatorlar Anlaşması canlandırıldı. Akitlerden biri diğer bir devletin saldırmasına uğrarsa diğerleri tarafsız kalmayı üzerlerine alıyorlardı.

İşte bu suretle Avusturya'nın Rusya karşısında durumu kuvvetlenince Avusturya artık İtalyan dostluğunu kazanmak için fedakârlık yapmak lüzumunu duymuyor ve ona karşı ağır basıyordu. İtalya, kendisinden hiçbir arazi fedakârlığı istemeden ittifaka girmeli idi.

Böylece kiral Humbert'in Viyana seyahatinden bir sonuç alınmadı. İtalya bir müddet tereddüt ve endişe içinde kaldı. Fakat bu devletin merkezi devletlere yaklaşmak ihtiyacı günden güne artıyordu.

Bu aralık Bismarck kulturkampfi'ni gevşetmişti; Papa ile anlaşma yollarını araştırıyordu. Bismarck'ın bu durumu İtalyay'ı korkuttu. Fransa, Roma'nın İtalya'ya ilhakını tanımamıştı; İtalya, Fransız Klerikalismin-den zaten çok kuşkulananmakta idi. Şimdi Bismarck da papa ile anlaşırca onu İtalya'ya karşı destekleyebilirdi.

İşte bu korku İtalya'nın Avusturya'dan olan isteklerini unutturdu ve onu merkezî devletlerin ittifakına girmeye mecbur etti.

Nihayet Almanya, Avusturya ve İtalya arasında 1882 yılının 20 Mayısında Viyana'da 5 yıl müddetli bir ittifak muahedesi imzalandı. Bu ittifak, statükonun muhafazası için karşılıklı yardım esasına dayanıyordu.

Antlaşmanın ikinci maddesine göre İtalya tahrik etmeksizin Fransanın taarruzuna uğararsa müttefikleri onun yardımına gideceklerdi. Aynı surette Almanya, Fransa'nın taarruzuna uğararsa İtalya tarafından yardım görecekti.

Üçüncü maddesinde taraflardan biri veya ikisi iki veya ikiden fazla büyük devletin taarruzuna uğrarsa diğer akit veya akitler taarruza uğrayan taraf veya tarafların yardımına gitmeyi taahhüt ediyorlardı.

Dördüncü maddede herhangi bir harpte âkitler harbe giren müttefiklerine karşı teveccühkâr bir tarafsızlık göstereceklerdi [1].

Görülüyorki; Üçlü İttifakta en az kazançlı devlet İtalya idi. Her ne kadar Fransa'nın taarruzuna karşı Almanya ve Avusturya'nın yardımlarını temin etmişse de Fransa'nın İtalya'ya taarruzu zaten varit değildi. İtalya Fransa'nın taarruzuna uğramak korkusuyla değil, bu devlete karşı duyduğu düşmanlık sebebiyle merkezi devletler'n yanına sürüklenmişti. Fransa, taarruzî bir harbe girecek bir duruma geldiği zaman bu harbi İtalya'ya değil, Alsas-Loren'i elinde tutan Almanya'ya karşı açacaktı. Bu itibarla Almanya ve Avusturya varit olmayan bir taarruza karşı İtalya'ya yardım taahhüt etmiş oluyorlardı. Bu noktayı Bismarck çok açık olarak görmüştü.

Diğer yandan, Tunus'un Fransa tarafından alınmasından kirgin olarak merkezi devletlere yanaşmış olan İtalya bu ittifaka girerken Akdeniz havzasındaki sömürge dileklerini de yerine getirememiştir. Muahedede İtalyan sömürge teşebbüslerinin müttefikleri tarafından destekleneceğini gösteren hiçbir madde yoktu.

Üstelik Avusturya'nın ittifakına giren İtalya, bu devlete karşı beslediği millî isteklerini de unutmak zorunda kalmış "Avusturya, Almanya'ya dayanarak her türlü İtalyan İrradantizmini bertaraf etmişti,, [2];

Sözün kısası, İtalya Üçlü İttifaka girmekle esaslı hiçbir kazanç elde edememiştir. Avusturya'nın ittifakına girmiş olmasına rağmen bu tarihten sonra da, ondan evvelki gibi İtalya'nın en büyük düşmanı yine Avusturya idi. "İtalya, şimdilik isteklerinden vazgeçmiş görünüyordu. Fakat muhakkak ki Avusturya onun ebedî düşmanı idi ve müsait imkânlar içinde idealini tahakkuk ettirmek için günün birinde ona karşı silâha sarılmaktan kat'iyyen vazgeçmiş değildi,, [3]. Jacques Bainville'in çok güzel ifade ettiği gibi "İtalya, Avusturya ile harbe girmemek için onun müttefiki olmuştu,, [4].

İşte Üçlü İttifakın zayıf tarafı bu idi. Menfaatleri birbirine taban tabana zıt olan Avusturya ile İtalya, daha çok Bismarck'ın mahareti sayesinde aynı siyasî komb'nezona girmiş ve gûya müttefik olmuşlardı.

¹ A. F. Pribram. Adı gecen eser sahife 157

² La Politique extérieure de L'Autriche - Hongrie (1875 - 1914). J; Larmeroux Tom I Paris 1918 Page. 248.

³ Histolre de L'Europe Centrale (Depuis ses origines jusqu'a nos jours) J. Aulneau. Paris 1926 Page. 256

⁴ Le Conséquences politiques de la paix. 1935. Page. 1935

Christian Schefer'in dediği gibi "Üçlü İttifakın yapılması Fransa'nın sömürge genişlemesinin endirek bir netcesi idi, [1] Avusturya-İtalya münasebetlerinin bu kadar hayali bir dostluk ve ittifakın anormal bir esasa dayanmasıdır ki İtalya'nın üçlü ittifaktaki gevşek ve gayri samimi durumunu, Almanya'nın bu iki müttefikinin münasebetlerinin bozulmasını önlemek için uzun zaman çektiği zorlukları izah edecektir.

B — Üçlü İttifakın İlk Yenilenmesi:

İtalya Üçlü İttifaka girmekle bu ittifakta bir kazancı olmadığını biliyor ve basın en büyük düşman olarak yine Avusturya'yı gösteriyordu. Bu sebeble ittifak muahedesinin yenilenme zamanı gelince İtalya müttefiklerinden birtakım karşılıklar, fedakârlıklar elde etmeğe çalıştı ve bunda muvaffak da oldu.

İttifak muahedesi 5 yıllık bir müddet için yapılmıştı; yani 1887 de sona erecek demektir. İtalya 1885 yazında müttefiklerine başvurarak muahedenin yenilenmesi için müzakereler açtı. Bu müzakerelerle Üçlü İttifaka girmekle hiçbir menfaat elde etmemiş olduğunu söyliyerek müttefiklerinden birtakım tavizat istiyordu. İstenen bu tavizat sömürge sahasında İtalyan dileklerinin kabul edilmesi idi.

Fakat Almanya ve Avusturya ilkin İtalya'ya tavizat vermeğe razı değillerdi; İtalya'nın bu yoldaki müracaatını her iki müttefik soğuk karşıladılar.

Lâk'in az sonra ortaya çıkan birtakım olaylar İtalyan isteklerinin müttefikleri tarafından kabulü için zemini pek müsait kıldı. Bu sıralarda Fransa'da Almanya'ya karşı intikam harbinin başında bulunan General Boulanger büyük bir nüfuz kazanarak harbiye bakanı sıfatıyla kabineye girmiş, Fransa ile Almanya arasında 1875 dekinden çok daha tehlikeli bir gerginlik husule gelmiş ve bir harp ihtimali ciddi surette ortaya çıkmıştı.

Diğer yandan Bulgar Prenslığının Doğu Rumeliyi ilhaki Rusyanın Almanya ve Avusturya ile münasebetlerini gerginleştirmişti. Bu yüzden Rusya ile Avusturya arasında da bir harp ihtimali beliriyor, Rusya merkezî devletlerin tazyiki karşısında kaldıkça Fransaya doğru kayıyordu.

İşte bu durum müttefikleri yanında İtalya'nın değerini artırdı. Bir Fransız-Alman ve Rus-Avusturya harbi ihtimalleri kuvvetlenip Rusya

¹ D'une guerre à l'autre (Essai sur la politique extérieure de la troisième république)

Fransa'ya meylettikçe Almanya ve Avusturya'nın İtalya'ya olan ihtiyaçları artıyordu [2]; İtalya bunu bildiğinden Avrupa muvazenesinin merkezî devletler aleyhine her tahavvülünü müttefiklerine karşı istismar etmeğe çalışıyordu.

Sözün kısası, ittifakın yenilenmesi için öne sürdüğü tekliflerinin müttefikleri tarafından iyi karşılamadığını gören İtalya şimdi Avrupa'nın yeni olaylarını iyi ölçerek bu sefer ağır basmağa başladı. Kendisini pahalı satmak için bir taraftan Fransa ile de müzakerelere girişti. Hattâ 1886 yılının sonunda İtalyan dış işleri bakanı Robilant Berlindeki büyük elçisine "İttifakı yenilemeyi hiç de arzu etmiyorum. Zira bu ittifakın bizim için daima semeresiz olacağını biliyorum..... çok muhtemeldir ki, ittifakı yenilemeyeceğim; daha müsait bir zamana kadar bu işi yapmaktan sakınacağım. Bu itibarla siz ittifakın yenilenmesi hususunda fikir teatisinden sakının ve eğer şansölye müzakereleri tekrar canlandırmak arzusunda ise teşebbüsü ele almalı ve bize fikirlerini bildirmelidir," [1] diye yazıyordu.

İtalya'nın yeni istekleri Trablusgarp statükosunun müttefikleri tarafından kabulü idi. Fransa Tunus'u aldıktan sonra İtalya Fransa'nın kuzey Afrikadaki arazisini genişletmesinden endişeleniyor ve günün birinde Trablusa da yerleşmesi ihtimaliden korkuyordu. Bu itibarla İtalya Kuzey Afrika statükosunun müttefiklerince garanti altına alınmasını lüzumlu görmüştü.

Lâkin İtalya'nın bu isteğini bilhassa Avusturya kabul etmiyordu. Avusturya, İtalya'ya karşı Üçlü İttifak muahedesile esasen ağır bir taahhüt altına girmiş olduğunu, yani Fransa'nın İtalya'ya taarruzu halinde onun yardımına gideceğini, halbuki Rusya'nın Avusturya'ya taarruzu halinde İtalya'nın kendi yardımına gelmeyeceğini kabul etmiş olduğunu ve bu ağır taahhüdünü daha da ağırlaştıramıyacağını söylüyordu. Eğer İtalya sömürge isteklerinin müttefiklerince desteklenmesinde ısrar ederse o takdirde kendisinin de Avusturya'ya karşı yeni bir taahhüde girmesini yani bir Avusturya-Rusya harbinde kendi yardımına gelmesini istedi.

Sözün kısası, Üçlü İttifakın yenilenmesi için başlayan müzakerelerde Avusturya ile İtalya kendi görüşlerinde ısrar ediyorlardı. Böylece ittifakın yenilenmesi teşebbüsünden itibaren bu kombinezonun zayıf bağı kendisini göstermişti.

² A. F. Pribram. Aynı eser. Sahife 163 - 165

¹ A. F. Pribram Aynı eser. Sahife 235

Bismarck, Fransa ile Almanya arasında bir harp ihtimali kuvvetlendikçe fedakârlıkta bulunması için Avusturya'yı zorlamağa başladı. Zaten Avusturya'nın İtalya'dan istediği yardım taahhüdünü Bismarck tehlikeli de buluyordu. Bir Rus-Avusturya harbinde İtalya'nın yardımını temin eden Avusturya, durumunun kuvvetlendiğini görerek, Rusya ile bir harbi provoke edebilir ve Almanyayı da bu harbe sürükleyebilirdi.

Nihayet Bismarck'ın Avusturya üzerinde yaptığı baskı sonunda Avusturya yardım isteğinden vazgeçti ve 20 şubat 1887 de Berlin'de imza edilen anlaşmalarla Üçlü İttifak yenilendi. Berlin'de üç vesika imzalandı.

Birinci vesika Almanya-Avusturya-İtalya arasında idi. Ve ittifak muahedelerini 1892 yılının 30 Mayısına kadar uzatıyordu.

İkinci anlaşma, Avusturya ile İtalya arasında imza edildi. Bu anlaşma İtalya'nın Osmanlı ülkesi üzerindeki emellerini göstermesi bakımından dikkate değer olduğu gibi müttefiki Avusturya'nın Balkan siyasetini kollaması bakımından da önemlidir.

Anlaşmanın birinci maddesinde akitler doğuda kendilerine zarar verecek olan arazi değişikliklerini önlemek için bütün nüfuzlarını harcamayı taahhüt ettikten sonra Balkanlarda, Adriyatikte veya Egede statükonun muhafazası imkânsız olursa veyahut üçüncü bir devletin faaliyeti sonunda veya herhangi başka bir sebeple Avusturya ve İtalya devamlı veya geçici bir işgalle bu statükoyu değiştirmek zorunda kalırlarsa bu değişikliğin iki müttefik arasında, tarafların menfaatleri düşünülerek ve karşılıklı fedakârlık esasına dayanan bir anlaşma ile yapılacağı taahhüt ediliyordu.

Bu maddenin açık mânası şu idi ki Osmanlı toprakları paylaşılırsa İtalya ve Avusturya paylarını birbirile görüşerek ayıracaklardı.

Görülüyor ki İtalya geniş bir emperyalizm siyasetinin temellerini atıyor, aynı zamanda doğuya doğru kaymakta olan müttefiki Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun karşısına, Balkanlarda yeni bir rakip halinde ortaya çıkıyordu. İtalyan politika alanı artık Balkanları da içine almak üzere genişlemişti.

İtalya, üçüncü anlaşmayı Almanya ile imzaladı. Bu anlaşmada Kuzey Afrika statükosunun muhafazasını Almanya kabul ediyordu. Üçüncü maddede deniliyordu ki Fransa işgal, himaye veya herhangi bir surette olursa olsun hakimiyetini Kuzey Afrika arazisinde ister Trablus ve ister Fas'ta genişletir ve bu olaylar sonunda İtalya Akdenizdeki mevkiini kurtarmak için adı geçen topraklar üzerinde veyahutta Avrupada Fran-

sız arazisinde bir faaliyete geçecek olursa bu yüzden İtalya ile Fransa arasında çıkacak harbe Almanya'da katılacaktır.

Görülüyor ki Üçlü İttifaka girerken sömürge sahasında müttefiklerinden hiçbir vait almamış olan İtalya bu ittifakın ilk yenilenmesinde Avrupanın durumunu pek müsait bularak onlara birtakım isteklerini kabul ettirmişti.

Bu tarihten itibaren Üçlü İttifakın mahiyet ve şümülü artık değişmiş oluyordu. İlk imza edildiği zaman sadece tedafüî bir ittifak muahedesi şeklinde olan Üçlü İttifak ilk yenilenmesinden itibaren, İtalya'nın Fransaya'ya karşı Almanya'ya kabul ettirdiği yeni taahhütlerle, taarruzî bir mahiyet almağa başlamıştı. Zira ilk ittifakta Fransa'nın sadece taarruzuna karşı İtalya'ya yardım vadetmiş olan Almanya bu sefer, yukarda söylenen şartlar dahilinde İtalya'nın Fransaya'ya karşı açacağı harpte de yardıma gitmeyi kabul ediyordu. Açıkçası, Almanya Trablusgarbı İtalyaya tanıyordu.

İtalya bir müttefikine Balkan statükosunu, diğerine de Kuzey Afrika statükosunu kabul ettirmekle oralaradaki isteklerine şimdiden yardımcı buluyordu.

C — İtalyanın İngiltere ile münasebetleri:

İtalya ile İngiltere arasında İtalya'nın ittihat harbleri içinde başlayan bir dostluk kurulmuştu. Gerçi İngiltere ilkin Fransa'nın askerî yardımına dayanarak Avusturya ile harbe girişen Piyemonte'ye karşı pek çekingen davranmış, İtalyan yarımadasının Fransa'nın nüfuzu altına düşmesinden korkmuş idise de Üçüncü Napolyon'un beceriksiz siyaseti yüzünden Fransa-Piyemonte işbirliği Villafranka mütarekesile sona erince bu defa İngiltere ön safa geçerek İtalyan Millî birliğinin en büyük yardımcısı olmuştu. Zira artık kurulacak olan İtalya üzerinde Fransa'nın nüfuz kurabilmesine imkân kalmamış ve şimdi İngiltere Akdenizin bu yeni kiralığını kendi nüfuzu altına almala çalışmıştı.

Bu tarihten sonra İtalya, İngiliz dostluğunu dış politikasında esas almıştı. Bunun başlıca iki sebebi vardı. Evvelâ İtalyan hudutlarının yüzde sekseni denizle çevrili idi [1]. Ve bu sebeple de denizden kolayca vurulabilir bir durumda idi. Saniyen millî birliğini kurduktan sonra sömürge peşine düşen İtalya, Akdenizin en büyük ve en kuvvetli donanma-

¹ La Méditerranée. H. Hummel et W. Sievert. Paris 1937. P. 119

sına sahip olan İngiltere'nin yardımı olmadıkça sömürge elde edemiyeceliğini biliyordu.

Bu sebeptendir ki İtalya. Üçlü İttifaka girerken bu ittifakın hiçbir zaman İngiltere'ye müteveccih olamayacağını, müşterek bir deklarasyonla müttefiklerine kabul ettirdi. Birkaç yıl sonra da İngiliz dostluğuna dayanarak sömürge teşebbüslerine girişti.

Bu sıralarda İngiltere'nin Fransa ile münasebetleri pek gergindi. İngiltere 1882 yılında Mısır askerî işgaline aldıktan sonra Fransa bu işgali tanımamıştı; İngiltere'ye elinden geldiği kadar zorluk çıkarmağa ve İngilizleri Mısırdan uzaklaştırmağa çalışıyordu. Bir haldeki Mısır meselesi iki devletin münasebetlerini uzun müddet gergin tutacak bir anlaşmazlık halinde ortaya çıkmıştı. Lord Chatam'ın "ilk vazifemiz Fransa'nın denizci, sömürgeci ve tacir bir devlet olmasına mani olma- tır., [1] yolundaki meşhur sözü bu iki devlet arasında bütün şiddetle hükmünü yürütüyordu.

İngiltere Mısır işgaline aldıktan sonra Sudana da nüfuz etmeğe gayret ediyordu. Fakat Sudan'da Mehdi'nin mukavemetiyle karşılaşmıştı. Fransa da Kızıldeniz kıyılarından Mehdi'ye silâh ve malzeme göndererek onu İngiltereye karşı destekliyordu. İngiltere Mehdi'yi yalnız ve yardımsız bırakmak için 1885 yılında Suakim limanını işgal ettiği gibi İtalya'nın da hükmen Mısır ve dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğuna ait olan, Massavva limanının işgaline yardım etti.

Massavva'nın işgali İtalyan sömürgeciliğinin ilk adımı oluyordu. İtalya Afrika'da bu teşebbüse girerken kendi müttefiklerini haberdar etmemişti. Bismarck, Fransa ile İtalya arasında bir anlaşmazlığa sebebiyet vereceği cihetle İtalya'nın bu teşebbüsünü iyi karşılamadı ve uslu durması için ona ihtarda bile bulundu.

Sözün kısası, gerek İtalya ve gerek İngiltere Akdenizde karşılarında Fransa'yı gördüklerinden bu sahada menfaatleri arasında bir birlik vardı. Bu menfaat birliği nihayet bu iki devleti bir anlaşma ile birbirine bağladı. 12 Şubat 1887 de Londra'da bir anlaşma imzalandı. İtalya bu anlaşmayı askerî bir ittifak şeklinde yapmak istediye de İngiltere razı olmadı.

Londra anlaşması ile Akdeniz, Ege Denizi, Adriyatik ve Karadeniz'de statükonun korunacağı ve iki devletin zararına olacak işgal, ilhak, himaye veya diğer herhangi bir surette vukua gelecek bir değişikliğe mani olunacağı kararlaştırılıyordu.

¹ France et Allemagne (1870 - 1913) René Pinon. Paris 1913. P. 108

İkinci maddesinde Eğer statükonun korunması imkânsız olursa bu değişikliğin iki devletin aralarında yapacakları bir anlaşmaya uygun bir tarzda yapılacağı taahhüt ediliyordu.

Üçüncü madde de ise İtalya İngiltere'yi Mısırdaki desteklemeyi, İngiltere de üçüncü bir devletin istilâsına karşı Afrika'nın Kuzey kıyılarında herhangi bir noktada ve hususile Trablus ve Bingazi de İtalya'nın faaliyetini desteklemeyi taahhüt ediyordu.

Görülüyor ki üçüncü maddede İngilterenin üzerine aldığı taahhüdün açık mânası şu idi ki İtalya Trablus ve Bingazi'yi almak isterse İngiltere ses çıkarmamayı ve üstelik yardım etmeyi vadediyordu. Bu suretle İtalya Trablus üzerindeki dileklerini Avrupa büyük devletlerinden ikincisine de kabul ettirmiş oluyor ve 1911 harbinin politik zemini ni daha bu tarihlerde hazırlıyordu.

Londra anlaşmasına aynı yıl içinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da katıldı. İngiltere ile Avusturya'yı birbirine yaklaştıran sebep İngiltere'nin, Türkistan fütuhatını tamamlayarak Hind'e doğru ilerleyen Rusyadan korkması, Avusturya'nın da Balkanlarla uğraşan aynı Rusya'ya karşı duyduğu müşterek korku idi. Yani İngiltere iki büyük rakibinden Fransa'ya karşı İtalya'nın, Rusya'ya karşı da Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun yardımlarını elde etmiş oluyordu.

1887 yılında İngiltere-İtalya-Avusturya arasında bir işbirliği kuran bu anlaşma Bismarck'ın teşvikile yapılmıştı [1]. İngiltere ile işbirliği yapan Avusturya'nın Rusya karşısındaki durumu kuvetlenmiş, diğer yandan İtalya da Fransa'dan bir adım daha uzaklaşmış, İngiltere ise Üçlü İttifaka yaklaşmış oluyordu.

D — Ürlü İttifakın İkinci Yenilenmesi:

Üçlü İttifakın ilk yenilenmesinde İtalyan dileklerinin neler olduğunu ve bunları müttefiklerine nasıl kabul ettirdiğini yukarıda izah etmiştik. Birinci tekditten sonra Avrupa siyasetinde çok mühim değişiklikler husule geldi. Genç ve mağrur Alman İmparatoru İkinci Vilhelm ile şöhreti dünyayı tutan yaşlı şansölyesi Bismarck bir türlü anlaşamamışlar ve bu anlaşmazlık sonunda Bismarck 1890 yılının Martında istifa etmişti. Almanya'nın dış siyasetini girift bir ittifak şebekesi içinde büyük bir maharet ve selâhyetle idare eden Bismarck'tan sonra dış politika onun çapıyla olmayan kimselere geçiyor ve dış siyasette "Yeni Gerçeyan,, başlıyordu.

¹ L'Allemagne et la politique européenne (1890 - 1914) Fredrie Stieve page 23

Bismarck'ın ayrılmasının ilk tesiri Rus-Alman münasebetlerinde görüldü. Bismarck Rus dostluğuna çok önem verirdi. Onun karşılaştığı zorluk Rusya ile, müttefiki Avusturyanın münasebetlerini düzenlemekte idi. Rusya-Avusturya husumetinin tesirleri Rus-Alman münasebetlerine de görülüyordu. Bununla beraber Rusya'nın Fransa'ya meyletmesini önlemek için Bismarck bu devleti Almanya'ya daima bir anlaşma ile bağlı tutmaya önem vermişti. Bismarck'ın Rusya ile son imzaladığı anlaşma 1887 yılının 18 Haziranıyla yapılan karşılıklı sigorta muahedesi (Traité de réassurance) idi. General Kaprivi Bismarck'ın ağır yükünü üzerine aldığı zaman bu üç yıllık muahedenin müddeti bitmek üzere idi. Yeni şansölye Rusya'nın arzusuna rağmen bu anlaşmayı yenilemedi. Kaprivi muahedeyi yenilerse Almanya'nın Avusturya, İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu ve İtalya ile münasebetlerinin bozulacağından korkuyordu. [1]

Almanya'nın karşılıklı sigorta muahedesini yenilememesi Rusya üzerinde büyük bir tesir bıraktı; Rusya Fransa'ya doğru bir adım daha yaklaşmış oldu.

Avrupa siyasetinde bu büyük değişiklik olurken İtalyada sömürgeciliğe taraftar ve Fransız düşmanlığı ile meşhur Crispi başvekâlette idi. Crispi Fransaya karşı İtalyanın merkezi devletlerin ittifakında bulunmasına çok önem veriyordu. Bismarck'ın düşmesini müteakip Crispi 1890 yılının sonlarında, muahedenin müddeti 1892 yılında bitmesine rağmen, ittifakın yenilenmesi için müzakereler açtı. İtalya, birinci yenilemede olduğu gibi bu defa da müttefiklerine karşı yeni istekler öne sürdü. Bu sefer istediği şey 1887 de Almanya ve Avusturya ile ayrı ayrı imzaladığı muahedeleri tek bir muahede haline koymaktı. İtalya bunda muvaffak olursa 1887 de Almanya ve Avusturya'nın İtalyaya karşı ayrı ayrı taahhüt etmiş oldukları hususlar şimdi her iki devlet tarafından taahhüt altına alınmış olacaktı. Yani İtalya'nın kuzey Afrika'daki isteklerini bu defa Avusturya da destekleyecek, Akdeniz, Ege, Adriyatik ve Balkan bölgesindeki isteklerini aynı zamanda Almanya da desteklemiş olacaktı. Sözün kısası her iki müttefikin İtalya'ya karşı almış oldukları taahhütler genişlemiş olacaktı.

Fakat Crispi'nin müttefiklerinden istediği bu yeni tavizata onlar ilkin muvafakat göstermedikleri için birinci tecditte olduğu gibi bu defa da müzakereler uzayıp duruyordu. Almanya, İtalyan dileklerine pek

¹ Frederic Stieve. adı geçen eser P. 25. ve Hermann Pinnow Histoire d'Almagne .
443 - 444

önem vermek istemiyordu. Zira Rusya ile bağları koparmış olan Capri-
vi Almanya'yı şimdi İngiltere'ye yaklaştırmış, 1890 Temmuzunda bu
iki devlet arasında Zengibar-Heligoland anlaşması imzalanmıştı. Yani
bu sıralarda Almanya İngiltere münasebetleri pek iyi idi.

Ancak 1891 yılının başlarında Crispi başvekâletten düşüp yerine
Fransa'ya mütemayil olduğu söylenen Rudini gelince durum değişti.
"Rudini ve kabinedeki birçok arkadaşları Fransaya yaklaşmaya taraf-
tardılar,, [1].

Gerçekten, Rudini ile beraber Fransa-İtalya münasebetleri derhal
düzelmeğe başladı. Hattâ Fransa'nın bir Fransız-Alman harbinde İtalya-
nın taarfsızlığını tem'ine çalıştığı söylenmeye başladı.

Fransız-İtalyan münasebetlerinin düzelmeye başlaması Almanya ve
Avusturya'yı kuşkulandırdı. İtalyan taleplerini kabul ederek onun Fran-
sa'ya meyletmesini önlemek lâzımgeliyordu. İtalya'yı Almanya'ya bağlı
tutmak ihtiyacı şimdi Bismarck zamanındakinden daha şiddetli hissedil-
liyordu. Zira Fransız-Rus yakınlaşması durmadan geliyordu. 1890
Ağustosunda Fransız Genel Kurmay Başkanı Rus manevralarında bu-
lunduktan sonra iki devlet arasında samimiyet artmış ve askerî müzake-
reler başlamıştı. O halde Fransız-Rus yakınlaşması ilerledikçe İtalya'nın
değeri artıyordu. İtalya da bu durumu istimsar ederek kendini mütte-
fiklerine pahalıya satmağa çalışıyordu.

Durumun Almanyanın aleyhine döndüğünü gören Caprivi Avustur-
ya-Macaristan dış işleri bakanını, İtalyan isteklerini kabul etmesi için,
tazyike başladı. Nihayet 6 Mayıs 1891 de Üçlü İttifak ikinci defa yenilendi.
Bu tecditle muahedeye bir madde ilâve edildi. Müddetin bitmesinden bir
yıl önce taraflardan biri muahedeyi feshetmezse tacide reconduction yo-
luyla uzatılmış sayılacaktı.

1887 de İtalya'nın Almanya ve Avusturya ile munzam olarak imzala-
dığı anlaşmalar ittifak muahedesine ithal edildi. Bu suretle de hem Al-
manya ve hem Avusturya'nın İtalya'ya karşı aldıkları taahhütler geniş-
lemiş oluyordu.

E — İtalyan-Habeş Harbi [2]

İtalya bir taraftan Almanya, Avusturya ve İngiltere ile yaptığı an-
laşmalarla girişeceği sömürge teşebbüslerine bu devletlerin müzahere-

¹ Manuel Historique de politique étrangère. E. Bourgeois. Tome. IV. 1878 - 1919 Paris
1932. P. 398

² La Question d'orient. Depuis ses origines jusqu'à la paix de Sèvres (1920 ou (Edouard)
Driault. Paris 1921 P. 305 - 315.

tini temine çalışırken diğer taraftan da Habeşistanla yakından ilgilenmeye ve burayı himayesi altına almağa gayret ediyordu. Tunus'a yerleşemeyen İtalya alâkasını Kızıl Deniz kıyılarında toplamış ve Massavva limanını işgal ettikten sonra buradan Habeşistan'a nüfuza başlamıştı. O sıralarda Habeşistan karışıklık içinde idi. Mısır ve sonra da Mehdi kuvvetleriyle harpler yapmış ve yorulmuş olan Habeşistanda Raslar birbirleriyle rekabet halinde idiler.

İmparator Jean'la Ras Menelik arasındaki ihtilâfta İtalya Menelik'i tuttu. Jean 1889 yılında ölünce mücadele Menelik'le Jean'ın oğlu Mangascia arasına intikal etti. Menelik bu mücadelede muvaffak olabilmek ve kendisini bütün Habeşistan'ın imparatoru tanıtabilmek için İtalya'nın yardımını kabul etti. 1889 yılının 2 Mayısında Menelik'le İtalya arasında Uccialide bir muahede imzalandı. Bu muahede ile İtalya Menelik'i Habeş imparatoru olarak tanıyor, Menelik de İtalya'nın Habeşistandan zaptetmiş olduğu araziyi ona bırakıyordu. Muahede'nin önemli maddesi 17 inci maddesi idi. Buna göre Habeşistan dış münasebetlerini İtalya vasıtasıyla tedvir edecekti.

Görülüyor ki Menelik dahildeki mücadelede üstün çıkar da imparatorluğu eline geçirebilirse Habeşistan İtalya'nın himayesi altına düşmüş olacaktı.

İngiltere İtalya'nın Habeşistan üzerindeki teşebbüslerini iyi karşılıyordu. Fransaya karşı İtalya'dan yardım bekleyen İngiltere 1891 de Habeşistanın İtalya himayesine girdiğini tanıdı.

Menelik rakibi Mangascia ile mücadeleye devam ettiği müddetçe İtalyan yardımına muhtaç olduğundan bu devletle iyi geçinmeye taraftardı. Ve fiilhakika İtalya bir taraftan 1890 yılında Kızıldeniz sahilindeki arazilerini Eritre ismiyle bir sömürge haline koyarken diğer taraftan da Mangascia'ya karşı kuvvetler sevk ediyordu.

Maamafih Habeşistan'ın dahili harbi Mangascia'nın Menelik'i imparator tanımasıyla sona erdi. Artık bundan sonra Menelik'in İtalyan yardımına ihtiyacı kalmıyordu. Bundan böyle İtalyan yardımı Habeşistan'ın bağımsızlığı bakımından tehlikeli olmağa başlamış ve İtalyan himayesinden sıyrılmanın zamanı gelmişti.

Menelik imparatorluk tacını giydiğini devletlere bildirince bu olay İtalya ile Habeşistan arasında bir ihtilâf çıkardı. İtalya Habeşistan'ın devletlerle olan münasebetlerini kendi vasıtasıyla yapacağını söyleyerek imparatorluğun ilânını kendi kanalı ile bildirmek lüzumunu öne sürdü. İhtilâf Ucciali muahedesinin 17 inci maddesinden çıkıyordu. Menelik

muahedenin Habeşçe metnine dayanarak dış münasebetlerin tedvirinde İtalyaya müracaata mecbur olmayıp muhtar olduğunu, İtalya ise İtalyanca metninde böyle bir mecburiyetin bulunduğunu iddia ediyordu.

Bu ihtilâf taraflar arasındaki müzakerelerde haledilemedi. Nihayet Menelik 1893 Mayısında muahedenin münfesih olduğunu ilân etti. İtalya-Habeş münasebetleri çok gerginleşti ve 1894 yılının sonlarında İtalya Habeşistan'a harb açtı.

Menelik tedbir sahibini bir adamdı; dahalet etmiş olmasına rağmen eskiden rakibi Mangascia'dan bir tehlike'nin gelebileceğini düşünerek ilkin onun kuvvetlerini harcamayı ihtiyata uygun buldu. İtalyan ordusu karşısına Mangascia'yı gönderdi. İtalyanlar Mangascia'yı 1895 Ocağında Coatit de yenerek Adoua'yı zaptettiler. Bu suretle İtalya, elinde tuttuğu araziye 86 binden 250 bin kilometre kareye çıkarmış oluyordu [1].

Bunun üzerine Menelik yorgun İtalyanların karşısına Ras Makonnen'ni çıkardı. En sonunda da 150 bin kişilik taze kuvvetlerle İtalyan ordusunun karşısına çıktı. 1896 Martının 1 inde Adoua'da İtalyanları hezimete uğrattı. İtalyan generali Baratieri Crispi'nin sabırsızlıkla beklediği işi başaramamış ve İtalyan monarşisinin şeref ve prestijini onarılmaz bir şekilde sarsmıştı [2].

İtalya bu mağlubiyet üzerine 26 Ekim 1896 da Adis Ababa'da Menelik ile yeni bir muahede imzalayarak Ucc'ali anlaşmasının münfesih olduğunu ve Habeşistan'ın bağımsızlığını tanıdı.

2 — İtalyanın Kara ve Deniz Devletleri Arasında Denklik Devresi (1896-1915)

A — İtalya-Fransa Anlaşmaları:

Adoua mağlubiyetinin İtalyan dış politikası üzerinde pek anî ve büyük tesirleri gözüktü. Yenilgi haberi memleketin her tarafında heyecan ve galeyana uyandırdı. Sömürge siyasetinin bayraktarı ve Fransız düşmanlığı ile tanınan Crispi düştü; yerine yeniden Rudini geldi. Rudini'nin işbaşına gelmesiyle Fransız-İtalyan münasebetleri tekrar düzeldi. Habeşistan'da kendi müttefiklerinden hiçbir yardım göremeyen İtalya şimdi bu kırgınlık içinde Fransa ile münasebetlerini düzenlemeye başladı.

Kaldı ki, İtalyan-İngiliz münasebetlerinin yeni gelişmesi de İtalyayı Fransa'nın dostluğunu aramağa sevk ediyordu:

¹ Histoire diplomatique de l'Europe (1871 - 1914) Henri Hauser. Tome. 1 Page. 361

² Histoire diplomatique de l'Europe (1878 - 1904) A. Debidour P. 201

1896 ya kadar İtalya'nın Fransa ile münasebetleri pek gergindi. İtalya bilhassa İngiltere ile işbirliği yaptıktan sonra İngiliz yardımına güvenerek Fransa'ya karşı pek sert bir durum almıştı.

Fakat İtalya İngiltereden bu sahada beklediği yardım hususunda inkisara düştü. 1890 yılında Fransız-İtalyan münasebetleri çetin bir buhran geçirirken İtalya İngiltereden yardım beklemiş, İngiltere askerî yardım vadetmediğini söylemişti.

Daha sonra 1896 yılının başlarında İngiltere 1887 muahedelerini yenilemeye razı olmadı.

İşte İngiliz-İtalya münasebetlerinin böyle bir safhaya girmesi İtalyanın Akdenizdeki durumunu sarsmış, artık Fransa karşısında İtalya yalnız kalmıştı. Akdenizde Fransaya rağmen elde etmeğe çalıştığı ve muvaffak olamadığı menfaatleri şimdi bu devletle anlaşarak temin etmek istiyordu.

Fransa ile İtalya arasında ilk anlaşma 1896 yılının Eylülünde imzalandı. İtalya, şimdiye kadar itiraz etmekte olduğu Fransanın Tunus üzerindeki himayesini tanıdı ve karşılığında Tunus'taki İtalyan tebaası hakkında birtakım imtiyazlar elde etti.

İşte bu anlaşma İtalya'nın elâstiki bir siyasete başladığını gösteren ilk işaret oluyordu. Zira Üçlü İttifak Fransaya karşı yapılmış bir kombinezondu. Ve bu tarihe kadar İtalyanın Fransa ile münasebetleri hemen daima gergin olmuştu. Bu gerginliğin sebebi de Tunus idi. İtalya şimdi Tunus'u Fransaya tanımakla bu büyük ihtilâf sebebi ortadan kalkıyordu.

1896 da başlayan Fransa-İtalya yakınlaşması gittikçe gelişti ve 1898 yılının sonunda iki devlet arasında bir ticaret muahedesi de imzalandı.

1888 denberi iki devletin ticarî münasebetleri siyasi münasebetlere muvazi olarak gergin bir hava içinde idi. Her iki devlet birbirlerine karşı bir tarife mücadelesi açmışlardı. Fransanın İtalyaya ihracatı 300 milyondan 160 milyona düşmüştü; İtalyanın Fransaya ihracatı ise 200 milyon azalmıştı. Bu yüzden her iki taraf ve bilhassa İtalya zarar görüyordu. Zira İtalyan ihracatında Fransanın yerini başka bir devlet tutamıyordu. İki devletin ticarî münasebetlerinin böyle bir safhaya girmesi diğer devletlerin ve bilhassa Almanya ile Avusturyanın menfaatine olmuştu [1].

İşte 1898 ticaret anlaşması Fransa ile İtalya arasındaki bu büyük gerginliği de ortadan kaldırdı.

¹ Debidour. Adı geçen eser; Sahife 242.

İngiliz-Fransız münasebetleri düzeldikçe İtalya buna müvazi olarak Fransa ile olan münasebetlerini daha çok düzeltti. Fransa ile İngiltere 1900 yılının Martında yukarı Nil havzasındaki ihtilâflarını halledince İtalya bundan kuşkulandı. Acaba Trablus Fransız mintakasına mı ayrılmıştı? İşte bu endişe iledir ki İtalya Afrikadaki "hukukunu,, Fransa'ya tanıtmakta isticlal etti. Bunun üzerine bu yılın sonlarında Fransa ile üçüncü mühim anlaşmayı imzaladı.

Bu anlaşma ile İtalya Fransanın Fastaki nüfuzunu, Fransa da İtalyanın Trablustaki nüfuzunu tanıyordu. Fransa Fasta yeni birtakım menfaatler elde ederse İtalya da Trablusta hareket etmekte serbest kalacaktı.

Görülüyor ki Adoua'yı müteakip birkaç yıl içinde Fransız-İtalyan münasebetleri tamamen düzelmişti.

İtalyanın Fransaya yaklaşması karşısında müttefikleri lakayt görünmeye çalışıyorlar, hakikatte ise endişe ediyorlardı. Zira Avrupa artık iki büyük bloka ayrılmıştı. Bir tarafta Üçlü İttifak diğer tarafta Fransız-Rus ittifakı vardı. İngiltere henüz "Muhteşem infirat,,ından çıkmış değildi. İtalya böyle bir zamanda Fransa tarafına meylediyor ve müttefikleriyle bağlarını o nisbette gevşetiyordu. Fransa Avrupada yalnızken bile İtalyan taleplerini yerine getirerek onu ittifakta tutmağa önem veren Almanya, Fransız-Rus ittifakı kurulduktan sonra İtalyayı kendisine bağlı bulundurmağa daha fazla muhtacı. Almanya, İtalyanın durumundan endişelenmekle beraber bu endişesini açığa vurmak istemiyordu. Başvekil Bülow 8 Ocak 1902 de Raystağ'da söylediği bir nutukta İtalyanın müttefikleriyle olan münasebetlerini bir teşbihle şöyle ifade ediyordu. "Üçlü İttifak her zaman mükemmel bir surette sıhhattedir; öyle ümit ve tahmin ederim ki ölümlerinden yanlış olarak bahsedilen ve fakat bununla beraber uzun müddet yaşayan kimseler gibi olacaktır. Mes'ut bir ailede kadının başka birisile bir el masum bir vals yapmış ise koca kafa tutmamalıdır,, [1].

Fakat Bülow'un masum diye tavsif ettiği bu vals sık sık tekerrür etmeğe ve tehlikeli olmağa başlamıştı.

İtalya bir yandan Fransa ile münasebetlerini düzeltirken diğer yandan Üçlü İttifaka bağlı kalmakta yine devam ediyordu. Üçlü İttifak 1902 yılının 28 Haziranda 4 üncü defa yenilendi. Bu sefer andlaşmaya eklenen bir protokolle Avusturya, İtalyanın Trablustaki görüşünü sarih surette tanıdı.

¹ Pribram. Adı geçen eser. Sh. 328

Fransa Üçlü İttifakın yenilenmesinden kuşkulandı. İtalyanın kendisine karşı bir taahhüt altına girmiş olup olmadığını öğrenmek istioyrdu. İtalyaya gelince; o da Üçlü İttifakın yenilenmesinden Fransanın endişeye düşmemesini arzu ediyor, onun aleyhine bir taahhüde girmemiş oldunu bildirmek istiyordu.

Bu konu üzerine İtalyan dış işleri bakanı Prinetti ile Fransanın Roma büyük elçisi Barrère arasında açılan müzakereler 10 temmuz 1902 de gizli bir anlaşmanın imzalanması ile neticelendi. Bu anlaşmanın esasları şunlardı:

Fransa Fasta, İtalya da Trablusta harekete geçmekte tamamen serbest kalyorlardı. Yani İtalyanın Trablusta harekete geçmesi, artık 1900 muahedesinde olduğu gibi, Fransanın Fasta harekete geçmesine bağlı değildi.

Anlaşmanın asıl önemli hükmü İtalyanın, bir Fransız-Alman harbinde Fransaya karşı tarafsız kalacağını gösteren maddesi idi. Bu maddede şöyle deniyordu: Fransa bir veya birkaç devlet tarafından taarruza uğrarsa İtalya tarafsız kalacaktır. Ve yine Fransa, doğrudan doğruya bir tahrik sebebiyle emniyet veya şerefının müdafaası için kendiliğinden harbe başlayacak olursa bu takdirde de İtalya tarafsız kalacaktır. Bu ihtimal ortaya çıktığı zaman Fransa, doğrudan doğruya tahrikin mevcut olup olmadığını müşahede etmesi için, daha evvelden İtalyan hükümetini haberdar edecektir. [2]

Görülüyor ki 1902 tarafsızlık muahedesi İtalyanın Üçlü İttifakla olan bağlarını çok zayıflatmış ve İtalyan politikasını pek elastiki kılmıştı. Fransanın bir taarruza uğraması halinde bu devlete karşı tarafsızlık vadeden İtalya Üçlü İttifakın metnine değil ruhuna aykırı bir taahhüde girmişti. Bu taahhüd ittifakın metnine aykırı değildi. Zira Üçlü İttifak taarruzi olmayıp tedafüi mahiyette idi. İtalya, Almanyanın Fransaya taarruzu halinde değil, Fransanın Almanyaya taarruzu halinde müttefikine yardım vadetmişti. Bu sebeble Almanyanın Fransaya taarruzu halinde İtalya, Fransaya tarafsızlık vadedebilirdi.

Ancak bu tarafsızlık vadi Üçlü İttifakın ruhuna uygun değildi. Zira Üçlü İttifak zaten Fransaya karşı kurulmuştu.

Fakat İtalyan siyasetini çok elastiki kılıp bu devletin müttefikleriyle bağlarını gevşeten asıl madde, Fransanın doğrudan doğruya bir tahrik sebebiyle şeref veya emniyetini korumak için girişeceği taarruzi

² Textes et documents d'histoire. IV. l'Epoque contemporaine. 1871 - 1914. E Préclin et P. Renouvin. 1939 Page. 219

bir harpte de İtalyanın tarafsız kalacağını gösteren madde idi. Fransanın harbe bir tahrik sebebiyle girip girmediğini takdir keyfiyeti İtalyaya bırakmıştı.

Gerçi İtalyan Hükümeti doğrudan doğruya tahrikin neler olabileseğne dair misaller veriyor ve Ems telgrafı ile [1] Schnoebelé hadisesini [2] Almanya tarafından Fransanın tahrik edilmesi şeklinde tefsir ediyor idise de açıkça anlaşılıyordu ki bu tarihten sonra bir Fransız - Alman harbinde İtalya, durumu tetkik edecek, Almanya ile olan ittifak muahedesini, Fransa ile olan tarafsızlık anlaşmalarını o zamanki menfaatinin gösterdiği yolda tefsir edecekti. Tabir mazur görülürse bundan böyle İtalya, aynı zamanda iki ipte cınayan bir cambaz durumuna girmiş oluyordu.

28 Haziranda Üçlü ittifakı yenileyip 12 gün sonra da Fransa ile anlaşarak Üçlü İttifaktaki taahhütlerini bu suretle hükümsüz bırakmış olmanın dürüst bir hareket sayılamıyacağını Prinetti fark ediyor ve üzüntü duyuyordu. Fransa ile yapılan anlaşmayı hiç olmazsa Üçlü İttifaka sadakat ilân edildiği bir sırada yapılmamış göstermek lazımdı. İşte bu sebeple anlaşmanın tarihi, Barrère'in teklifi üzerine 1 Kasım 1902 gösterildi.

Ancak bu sefer de ortaya garip bir durum çıkıyordu. 10 Kasım kadar Prinetti ile Barrère'in işbaşında kalacakları müemmen mi idi? 10 Kasımdan evvel her ikisi veyahut bunlardan biri işbaşından şu veya bu sebeple uzaklaşırlarsa anlaşma yürürlüğe girmeden ortadan kalkmış olacaktı. İşte bu sonuncu mahzuru gidermek için de mektuplar ikişer nüsha yazıldı; Birinin tarihi 10 Temmuz, ikincisinininki 1 Kasım atıldı. 1 Kasım kadar taraflar işbaşında kalırsa o vakit bu tarihli anlaşma muteber olacak, bu tarihe kadar taraflardan biri veya ikiside işden uzaklaşırlarsa o zaman da 10 Temmuz tarihli mektuplar muteber sayılacaktı.

Görülüyor ki İtalya, yaptığı işin pek de dürüst bir hareket olmadığını bile bile Fransa ile Almanya arasında çok elastiki bir siyaset güdüyordu.

Böyle olduğu için de ne Almanya ve ne de Fransa İtalyaya samimi bir dost ve müttefik gözile bakamıyor ve ona katî surette itimat edemiyorlardı.

İtalyanın Üçlü İttifakla bağlarını gevşetmesi Fransız - İngiliz anlaşması yapıldıktan sonra daha çok arttı.

¹ La France et les grandes Puissances du monde (1830 - 1880) G. Guenin et J. Nouillac. Paris 1940 S; 173 - 174

² Henri Hauser. adı geçen eser s. 275

İngiltere XIX. uncu yüzyıl boyunca Fransaya karşı Prusyayı bir muvazene faktörü olarak görmüş ve onun kuvvetlenmesini istemişti. Fakat Prusya Alman İmparatorluğuna inkılap ettikten az sonra kara Avrupasının en kuvvetli bir devleti oldu. Demir ve kömürün biribirine yakın havzalarda ve bol miktarda bulunması neticesinde Almanya ziraattan hızla sanayie geçti. Büyük İstihsal kurulunca mahreç bulmak ihtiyacı başgösterdi. Bu suretle 1884 den itibaren Bismarck, istemiye istemiye, Almanyanın Sömürge politikasını açtı. Alman ticareti dünya pazarlarında İngiltere için korkulacak bir rakip haline geldi. Sözün kısası Almanyanın Weltpolitik devri başlıyordu.

Dünyanın her tarafında alâka peyda eden Almanya bu menfaatlerini korumak ve esasen büyük devletlerden sayılabilmek için kuvvetli bir harp filosu yapmayı da zaruri gördü. 1897 de bahriye nezaretine getirilen amiral Tirpitzle beraber kuvvetli bir filonun temelleri atıldı. Tirpitz «Almanyaya karşı bir taarruzu en kuvvetli deniz devleti için dahi bir risk altına koyacak derecede» [1] donanmayı çoğaltmak ve kuvvetlendirmek azminde idi.

Almanyanın bu gelişmesi İngiltereyi kaygıya düşürüyordu. Almanya bir sömürge devleti olunca her tarafta İngiltere ile karşılaştı. İngiltere, Alman sömürgelerini genişletme gayreti karşısında dikildi. Almanya da bu mukavemeti kırmak için enerjik bir siyasete lüzum gördü» [2].

Amiral Tirpitz'in deniz programı İngiltere'yi çok endişelendiriyordu. Bu program İngilizlerin "Two Powers Standards,, prensibini tehlikeye koyacaktı. "Okyanusun ancak bir efendiye, bir sahibe müsait olduğunu,, söyleyen İngilizlere şimdi İkinci Vilhelm "Almanya'nın istikbalinin denizlerde,, olduğu yolunda cevap veriyordu.

Sözün kısası, İngiltere ile Almanya arasında ticari ve bahri alanda büyük bir rekabet başlamıştı.

İngiltere bu esaslı âmiller altında Fransa ile aradaki ihtilâfları tasfiye ederek onunla anlaşma yoluna girdi. Nihayet 1904 Nisanında aradaki bütün sömürge anlaşmazlıkları halledildi. Bu arada Fransa Mısırı İngiltere'ye İngiltere'de Fası Fransa'ya tanıdı.

İşte, İngiltere ile Fransa arasında 'Entente Cordiale,, ismi verilen bu anlaşmanın yapılması İtalya üzerinde tesirler bıraktı. İngiltere yal-

¹ Hermann Pinnow. Adı geçen eser. s. 457

² L'essor industriel et l'impérialisme colonial (1878 - 1904) Maurice Beaumont. Paris 1937 P. 330 - 331

nızken bile bu devletle boy ölçüşemeyeceğini bilerek, Üçlü İttifaka girerken ona göre ihtiyat tedbirleri almış olan İtalya, şimdi Akdenizde iki büyük devletin işbirliği yaptıklarını görüyordu. Yani Fransa ile bir harp halinde karşısında İngiltereyi de bulmak muhtemeldi. Bu sebeple denebilir ki Entente Cordiale'in kurulması İtalyanın Üçlü itifaktaki bağlarını biraz daha gevşetmiş olmak gibi bir netice doğurdu.

İtalya, Üçlü İttifakla bağlarını hergün biraz daha gevşetirken Avru-panın durumu da gittikçe merkezi devletler aleyhine dönüyordu.

İkinci Vilhelm 1904-5 Rus-Japon harbinin hazırlamış olduğu fırsatı kaçırmak istemiyerek İngiliz-Rus gerginliğinden istifade edip, Almanyanın etrafında kurulmaya başlayan çemberi kırmağa çalışmış yani Fransız-Rus ittifakı ile Fransız-İngiliz anlaşmasını bozmak ve kendi idaresi altında İngiltereye karşı bir "Kara Bloku", kurmak için çok ümit ve emek harcamış fakat bir netice elde edememişti [1].

Halbuki Uzak Doğu arbinden yenilerek ayrılan Rusya politikasının ağırlığını, yeni dış işleri bakanı İsvolsky ile birlikte, yakın doğuya nakledilince bu sefer İngiltere ile Orta Asyadaki anlaşmazlığa son vermek ve bu devletle iyi geçinmek zorunda kaldı. 1907 yılının Ağustosunda onunla, uzun zamandanberi gelen İran, Afganistan ve Tibet Üzerindeki menfaat çarpışmalarını dostça halletti.

Bu suretle 1907 İngiliz-Rus anlaşması Fransız-Rus ittifakını kuvvetlendiriyordu. Artık Gambetta'nın ümidi tahakkuk etmiş "Fransa, yanına Rusya ile İngiltereyi alarak mağlup edilmez bir duruma,, [2] geçmiş, Almanya ise çember içine girmişti.

Avrupa muvazenesi Almanyanın aleyhine döndükçe bu devlet nazarında İtalyanın değeri artıyordu. Fakat aynı zamanda Avrupanın bu durumu İtalyanın Üçlü İttifaktaki durumuna tesir ediyor, ona, üçlü ittifakla yürümenin imkânsızlığını gösteriyordu.

Bu durum içinde İtalya, bir Fransız-Alman harbinde Almanyanın yardımına gitmek hususunda aldığı taahhüdün gittikçe ağırlaşarak ifası imkânsız bir hale geldiğini hissediyordu. Bir halde ki, artık İtalya Fransa ile İngilterenin birlikte olduğu bir harpte kendisinin Fransaya karşı harbe giremeyeceğini müttefiklerine kabul ettirmeye çalışıyordu.

İtalyanın Fransa ile münasebetleri düzelirken Avusturya ve Almanyadan günden güne uzaklaşıyordu. İtalya Afrikadaki sömürge teşeb-

¹ La Politique russe d'avant - guerre et la fin de l'empire des tsaras (1904 - 1917) Baron de Taube. P. 46 - 48. ve Mon Ambassade en Russie (1903 - 1903) Mourice Bompard. P. 120-140

² Christian Schefer. Adı geçen eser S. 67

büslerinde muvaffâk olamayınca gözlerini daha ziyade Adriyatik havzasına çevirmişti. Bu sahada ise en büyük rakip olarak Avusturyayı görüyordu. Diğer yandan irredantizm ceryanı her zamankinden daha canlı idi.

Almanya ve Avusturya, İtalyanın kendileri için sadık bir müttefik olmadığını artık kat'i surette anlamışlardı. İtalyan sadakatsizliği açık bir surette 1906 yılının ocağında toplanan Alcesiras Konferansında gözüktü. Rusya, Uzak Doğuda Japonya karşısında mağlup olmuş ve Fransa, Avrupada Rus yardımından şimdilik mahrum kalmış, Fransız-Rus ittifakı bir müddet için felce uğramıştı. Almanya bu durumu istimsar ederek Fransız-Rus ittifakını veya Fransız-İngiliz dostluğunu bozmağa çalışıyordu. Takibedilen taktik Fransanın Fasa yerleşmesine müsaade etmiyerek bu devlete yalnızlığını hissettirmek ve Almanyaya yanaştır maktı.

Bu Alman tazyiki sonunda Alcesiras'ta beynelmilel bir konfeans toplandı. Fakat konferans Almanya'ya büyük bir inkisar hazırladı. Diğer devletler gibi İtalya da Fas üzerinde Fransız görüşünü kabul ederek Almanya'yı yalnız bıraktı.

İtalyanın sadakatsizliği böyle açık bir şekilde ortaya çıktıktan sonra Almanya, bu devletle müttefik gözükmemekte bir menfaat olup olmadığını düşünmeye başladı. İtalya ile ittifakı bozmayı tavsiye edenlerin karşısında bu devleti ittifakta tutmanın münasip olacağını ileri sürerler de vardı. Bu sonuncuların başında Şansölye Bülov bulunuyordu. İtalya ile ittifak bozulursa bu devlet'in açıktan açığa karşı tarafa geçeceğini ve bunun da Almanya için daha kötü olacağını söylüyordu.

Bu hususta Avusturyada da iki cereyan belirmişti. Genel Kurmay Başkanı Conrad von Hötzendorf bu gayri sadık müttefikten Avusturyaya bir yardım gelmek şöyle dursun, Avusturyanın müşkil bir anında onu arkadan vuracağını söylüyor ve İtalyaya bu fırsatı vermemek için şimdiden tedbirler almak lüzumunu tavsiye ediyordu. Ona göre, alınacak tedbir tahaffuzi bir harbdı. Yani münasip bir fırsat zuhurunda İtalyaya ani bir taarruzla bu gayri sadık müttefikin askerî kudretini ezmek ve onu zarar veremeyecek bir hale getirmeyi tavsiye ediyordu.

Askerler'n bu mütaleası karşısında siviller daha mülâyim düşünüyorlardı. Dış işleri bakanı Erental böyle tahaffuzi bir harbi meşru addetmiyor, Fransuva Jozef de Erental'ın görüşünü kabul ediyordu.

Sözün kısası, İtalyanın Üçlü İttifaktaki durumu artık pek iğreti bir hal almıştı. Böyle olmakla beraber müttefikleri bu devleti kendilerine bağlı tutmayı, Onun ittifaktan açıktan açığa çıkmasına tercih ediyorlardı

İtalyaya gelince; o da nazım bir rol oynamakta henüz menfaat görüyor ve Üçlü İttifakla bağlarını koparmıyor, zaten Avusturya ile boy ölçüşecek derecede kendisini kuvvetli hissetmiyordu.

İşte İtalya bu durumda Trablus harbine giriyordu.

B — Trablus Harbi:

İtalyanın Trablus üzerindeki dileklerini Avrupanın dört büyük devletine ne zaman ve nasıl kabul ettirdiğini yukarda göstermiştik. İtalya en son olarak Rusyanın muvafakatını da elde etmeğe muvaffak oldu.

1908 de Bosa-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakının çıkarmış olduğu buhran içinde Rusya-Avusturya münasebetleri son derece gerginleşmiş, Avusturya Bosna-Hersek'i ilhak etmesine rağmen Rusya, Boğazları kendi gemilerine açtıramamıştı. Bu iğbirar içinde Çar İkinci Nikola 1909 yılının sonbaharında İtalyaya gitti. Maksadı Boğazlar üzerindeki Rus görüşünü İtalyaya kabul ettirmek ve aynı zamanda bu devleti Üçlü İttifaktan bir adım daha uzaklaştırarak bu suretle Avusturyadan intikam almaktır. Bosna-Hersek'in ilhakından zaten İtalya da memnun değildi. Avusturya Üçlü İttifak muahedesinin yedinci maddesine mugayir hareket etmiş, İtalyaya bir ivaz vermeden Bosna-Hersek'e yerleşmişti. Bu sebeple İtalya da kırgınlık içinde idi.

1909 yılının 27 Eylülünde Torino'nun güneyinde Racconigi'de Çarla Üçüncü Viktor Emanuel'in yaptıkları mülâkatta Rusya ile İtalya arasında gizli bir anlaşma imzalandı. Rusya İtalyanın Trablus ve Bingazi deki menfaatlerini İtalya da Rusyanın Boğazlardaki menfaatlerini desteklemeyi tahhüt ediyorlardı.

Bu suretle İtalya, Trablusta girişeceği teşebbüsün zeminini tamamen hazırlanmış, bütün büyük devletlere bu ülke üzerindeki "hukukunu,, kabul ettirmişti. Artık harekete geçmek için Piza Üniversitesi Profesörlerinden A, Savelli'nin dediği gibi "iş kâfi bir harp sebebi bulmağa kalıyordu,, [1].

¹ Histoire d'Italie. Paris 1936 P. 330

Bu fırsatı 1911 yılında Fransa ile Almanya arasında çıkan Agadir buhranı verdi.

Almanya, Fransa'nın Fasa yerleşmesine uzun müddet mukavemet ettikten sonra nihayet 1811 yılının Sonbaharında Fransa ile anlaştı. Fransa'yı Fasa serbest bırakmasına mukabil Fransa'nın Kongo müstemlekesinden tavizat aldı. İtalya, Afrika kıtasının yeni bir taksime tabi tutulduğunu görünce kendisi de Trablusta harekete geçmek zamanının geldiğine hükmetti. Zaten birkaç yıldanberi basın hükümetten daha faal bir dış politika istiyordu. Başvekil Giolitti hâtıratında Trablusu ilhak etmek lüzumunu şu sebeplere bağlıyor; İtalya Trablusa yerleşmezse iktisadi veya siyasi menfaatleri olan bir başka devlet buraya yerleşebilirdi. Halbuki Tunusun Fransa tarafından alınmasından son derece müteessir olan İtalya şimdi Trablusun da elden gitmesine tahammül edemiyecek ve böylece bir Avrupa devletile bir harb tehlikesi ortaya çıkmış olacaktı. Bu ihtimal Türkiye ile harb etmekten çok daha ağırdı.

İtalyanın kendisile harb yapmak ihtimalinden korktuğu devlet Almaya idi. Fasa yerleşmeğe muvaffak olamayan Almanyanın şimdi Trablusa yerleşmesinden endişe ediyordu.

İtalya Trablusu ilhaka karar vermekle beraber ilhakin zamanı hakkında Başvekil Hariciye Nazırı San Giuliano arasında görüş ayrılığı vardı [1]. San Giuliano, Avrupa Agadir buhranı ile meşgulken İtalyanın harekete geçmesine taraftardı. Başvekil ise Agadir Buhranı bir Avrupa harbine müncer olabileceğinden, bu buhran zail olduktan sonra harekete geçmek istiyordu. Zira bir Avrupa harbi çıkacak olursa İtalya Afrika'da sömürge teşebbüsleriyle meşgul olmamalı idi.

Nihayet Fransa ile Almanya 23 Eylülde ilk bir anlaşmaya varınca İtalya artık sonbaharı geçirmeden harekete geçmeye karar verdi. Müttefikleri Almanya ve Avusturyayı haberdar edip Almanyadan 27 Eylülde hareket müsaadesi alır almaz 28 Eylülde Babıâliye 24 saat mühletli bir ultiमतom gönderdi. Ültimatonda Osmanlı memurlarınının Trablusta İtalyanlara karşı bir durum aldıklarından bahsediliyor ve neticede Trablus ve Bingazinin askerî işgal altına alınacağı bildiriliyordu.

Ültimatomu alan Hakkı Paşa kabinesi büyük bir şaşkınlık içinde istifata etti, yerine Sait Paşa kabinesi geldi [2]

1 Mémoire de ma vie. Paris 1923. P. 207 - 208

2 Hakkı Paşa Kabinesinin istifası hakkında çok enterasan malûmat için Halit Ziya Uşaklıgil'in «Saray ve ötesi» cilt 2. S. 211 - 222

İtalya, Osmanlı İmparatorluğunu çok hazırlıksız yakalamıştı. 1910 yılının başında Roma büyük elçiliğinden sadarete gelmiş olan Hakkı Paşa kabinesi Trablusta hazırlık yapmak şöyle dursun, harbin ilânından birkaç ay evvel oradaki askeri Yemene göndermişti. Bir haldeki, harb çıktığı zaman Trablusta, Fransız tarihçisi Henri Hauser'e göre 1200 [1], Yusuf Hikmet Bayur'a göre "yalnızca birkaç bin,, [2] asker vardı. Vilâyetin başında vali dahi yoktu.

İtalyan Tarihçisi Seveli tarafların kuvvetlerini şöyle gösteriyor: "İtalya Trablusa 32 bin asker 6 bin beygir, 102 top yolladı. 1896 daki acıklı tecrübenin sonuçları ortada olduğundan hazırlık çok büyük bir dikkat ve itina ile yapılmış ve birlikler en modern vasıtalarla teçhiz edilmişti. İlk defa olarak bir harbte uçak ve kabilisevk balonları kullanılıyordu.

"Türkiyenin muntazam askeri fazla değildi; aşağı yukarı 8 bin asker ve süratli atışı olan 50 Krupp topu vardı,, [3]

Trablus muharebesi bu bir avuç Türk askeri ile oranın yerli halkından teşkil edilen gayri muntazam kuvvetlerle yapılmıştır. İtalyaya gelince; çetin bir mukavemet önünde kalan İtalya oradaki askerinin miktarını 80 bin kişiye kadar çıkarmıştır [4].

Tarafların harb gücü ve harb imkânları bakımından İtalya hakikaten çok elverişli bir durumda idi. Trablusa komşu olan Tunus Fransanın hımayesinde, Mısır ise İngilterenin askerî işgalinde bulunuyordu. Her iki devlet tarafsızlıklarını ilân ettikleri için buralardan Osmanlı kuvvetleri göndermeye imkân yoktu. Denizde de İtalyan donanması Osmanlı donanmasına çok üstündü. Bu sebeple İtalya Trablusu anavatanından tecrit etmeye muvaffak olmuştu.

Buna rağmen İtalya Trablustaki durumu umduğu gibi bulamadı. Orada büyük bir mukavemetle karşılaştı. Donanma kuvvetile sahildeki şehirleri kolayca zapteden İtalyanlar top menzilinden içerde olan yerlere nüfuz edemiyorlar, sahillerde tutundukları noktalarda kalıyorlardı.

İtalya, Babiâlin'in sulha mecbur olmadığını görünce bu defa onu daha hassas noktalarından zorlamak ve bu yolla sulha icbar etmeyi düşün-

1 Adı geçen eser. S. 200

2 Türk İnkılabı Tarihi Cilt II. Kısım I. 1943 S. 99-100

3 Adı geçen eser. S. 331

4 Histoire de l'Italie contemporaine. (1871 - 1915) Benedetto Croce. Paris. 1929 P. 283

dü. 1912 Şubatında Beyrut limanını bombardıman ederek iki Türk gemisini batırdı. 1912 Nisanında Amiral Viale donanması Çanakkaleye ani bir baskın yaptı. Osmanlı devleti bu baskın üzerine boğazı kapattı.

İtalyanın boğazlara el atması ortaya yeni yeni meseleler çıkardı. Boğazın kapatılmasından, buğdayını ihrac edemediği cihetle, ticareti zarara uğrayan Rusya protesto etti. Bunun üzerine İtalyan hükümeti donanma komutanının Çanakkaleyi yanlışlıkla bombardıman ettiğini söyleyerek boğazı zorlamaktan vazgeçti. Ve böylece boğazın zorlanmasından beklenen netice de elde edilemedi.

Bu sefer General Ameglio Mayıs ayında, 12 adayı bombardıman ederek asker çıkardı. Adalar halkının ekserisi rum olduğundan, kendilerine istiklâl vadeden İtalyanları iyi karşıladılar; İtalya da bu sebeble adaları kolayca işgal edebildi. Fakat adaların işgaline rağmen Osmanlı hükümeti Trablusun ilhak kararını tanımıyor ve sulha bir türlü yanaşmıyordu.

Sözün kısası İtalyanın çok kolay sona ereceğini umduğu harp, aradan yedi ay geçmesine rağmen hâlâ devam ediyordu.

Trablus harbi içinde İtalyanın müttefikleriyle olan durumu da kaydedilmeğe değer. Avusturya-Macaristan İmparatorluğunda İtalyaya karşı takibedilmesi lâzımgelen siyaset hususunda fikir ayrılığı vardı. Başlarında genel kurmay başkanı Hötzenndorf'un bulunduğu askerler, İtalya Trablusta meşgulken, onu arkadan vurup bu gayri sadık müttefiki ezmek istiyorlardı. Hariciye Nazırı Erental bu görüşü kabul etmiyordu. Ona göre, Trablusta uğraşmak mecburiyetinde kalan İtalya uzun müddet Adriyatikte Avusturyayı serbest bırakacaktı, bu itibarla da İtalyayı Trablus işinde rahat bırakmak lâzımdı. Fransuva Josef de bu görüşte idi. Hötzenndorf kendi görüşünde o kadar ısrar etti ki, fikirlerini kabul ettiremeyince bir aralık genel kurmay başkanlığından ayrılmak zorunda kaldı.

Trablus harbi devam ederken Osmanlı devletinin dahili durumu git-tikçe kötüleşiyordu. İttihat ve Terakki partisi ile, harp içinde kurulan Hürriyet ve İtilâf partisi birbirleriyle mücadele halinde iken hariçte de Osmanlı devletinin Trablus gâilesini fırsat bilen Balkanlılar Rusyanın direktifi altında kendi aralarında bir blok kurmuşlar ve harp hazırlığına girişmişlerdi.

Sait Paşanın üç aylık sadaretinden sonar işbaşına gelen Ahmet Muhtar Paşa durumu tehlikeli görerek bir an önce İtalya ile sulh yapmak

istedi. Balkan harbi başladıktan bir gün sonra. 18 Ekim 1902 de, Uşi de sulh antlaşması imzalandı.

Bu muahede ile Trablus ve Bigazi İtalyaya bırakıldı. Osmanlı memurları ve askerleri Trablustan çekilince İtalya da 12 adayı tahliye edecekti.

Görülüyor ki Uşi muahedesıyla İtalya Trablusgarbı ele geçirmeye muvaffak olmuştu. "Trablus harbinin neticeleri İtalyan millî gururunun o vakta kadar görülmedik bir derecede yükselmesi ve sömürge fikrinin kuvvetlenmesi şeklinde ortaya çıktı. Libyanın iktisadi önemi her ne kadar zayıf idise de vaziyeti itibarile üç tarafa genişleme imkânlarını veriyordu. İtalya yeniden ayağını Afrika kıtasına basmış ve Romanın eski bir gelenegini ihya etmiş oluyordu., [1]

İtalyanın Akdenizde alâka ve menfaatlerinin çoğalması İtalyan hari-ci politikası üzerinde büyük tesirler bırakacak ve aynı zamanda bu devletin beynelmilel siyaset sahasında önemini artıracak bir hâdise idi. Zîra Akdeniz bölgesinde alâka ve menfaatleri çoğalan İtalya, Akdenizin birbirile dost iki büyük devleti Fransa ve İngiltere karşısında daha müma-şatkâr davranmak lüzumunu duyacak, bu ise İtalyayı o nisbette Üçlü İtti-faktan uzaklaştırmış olacaktı. Diğer yandan Mısır ve Tunusa komşu bir ülkeye yerleşen İtalya Trablusta askerî üsler yapacak olursa beynel-milel münasebetler de durumu kuvvetlenecek, itibarı yükselecekti.

Uşi muahedesinin imzasından sonra İtalya, bu muahedenin adalara müteaallik hükümlerine riayet etmedi. Osmanlı devleti İtalya ile sulh muahedesini imzalamadan bir gün önce Balkan devletlerle harbe tutuşmuştu. Trablus harbinde denize İtalyan donanması hâkimken şimdi de Ege denizine Yunan donanması hakimdi. Bu itibarla Osmanlı hükü-meti Trablustaki askerini çekmiş olmasına rağmen, adaları boşaltmak-ta ayak diremeye başlayan İtalyanın buraları tahliyesini ısrarla istemedi. Zira bu takdirde adalar Yunanlılar tarafından işgal edilecekti. Harb bittikten sonra ise İtalya, Osmanlı memurlarınının Trablusu tamamen tahliye etmeyip bir kısmının orada gizlenerek mahalli mukavemeti tahrik ettiğini ileri sürdü ve adaları sahiplerine geri vermekten kaçındı. Cihan Harbi çıktığı zaman bu mesele halledilememişti.

C — İtalyanın Cihan Harbine Girmesi:

Umumi Harb arifesinde İtalya hem yorgun ve hem de dahili işlerle fazlaca meşguldü. Trablusgarp Harbi İtalyayı umduğundan çok fazla

¹ H. Hummel et W. Siewert. Adı geçen eser S. 122 - 123

uğraştırmış ve o nisbette fedakârlık yapmağa mecbur bırakmıştı. 1897 den 1911 e kadar fazlalık göstermiş olan bütçe Trablus Harbi ile açık vermeğe başlamıştı. 1912 ve 1913 yıllarında da bu durum devam ediyordu [1]. Bu itibarla İtalya hariçte faal bir rol oynamadan önce hem mali durumunu düzeltmek ve hem de bilhassa top ve mitralyözü noksan olan ordusunu tensik etmek ihtiyacında idi.

28 Haziran 1914 de Avusturya-Macaristan veliahdile krisinin Saraybosna'da bir sırp kurşunu ile ölmeleri üzerine Avusturya, yıllardanberi birikmiş olan hesapları temizlemek üzere, Sırbistana ağır bir ders vermeğe, onu cezalandırmaya karar verdi. Hudutları başındaki bu şımarık İslâv devletini kendisi için tehlikeli olmaktan çıkarmak istiyordu.

Avusturya, harekete geçmeden önce müttefiki Almanyaya danıştı; müttefikinin kendi yanbaşında yer alıp almayacağını sordu. Almanya, Avusturyanın Sırbistana karşı girişeceği teşebbüslerde onu destekliyeceğini bildirdi.

Avusturya Sırbistana karşı yapacağı tazyikten sadece Almanyayı haberdar etmiş fakat İtalyaya bildirmemişti. Zira Sırbistan üzerindeki tazyikına İtalyanın muvafakat etmiyeceğini biliyordu. Bu noktada Almanya da Avusturya gibi düşünüyordu. Şansölye Betman Holveg Avusturya'ya, teşebbüsünden ne İtalya ve ne de Romanyaya haber verilmemesini tavsiye etti. Avusturya şansölyesi Berchtold'un bir korkusu da şu idi ki İtalya haberdar edilirse onun da Rusyayı haberdar etmesi muhtemeldi.

Almanya ve Avusturya daha evvelden İtalyayı haberdar etmemek hususunda mutabık idiseler de Almaya Avusturyanın peşinden İtalya ile anlaşmasına taarftar olduğu halde Avusturya buna yanaşmıyordu. Üçlü İttifaka göre taraflardan biri Balkanlarda nüfuz elde ederse diğer tarafın tavizat istemek hakkı vardı. İşte Almanya bu tavizattan bahsederek İtalyanın memnun bırakılmasını istiyordu. Zira Avusturyanın Sırbistanı tazyiki halinde Rusyanın işe müdahale ihtimali kuvvetli olduğundan İtalyan tarafsızlığı müttefikleri için çok lüzumlu idi.

Almanya bu hususta Avusturya üzerinde çok tesir ve tazyikte bulundu. Fakat Berchtold İtalya ile müzakere açmağa yanaşmadı. Berchtold'un fikrine göre İtalya Avusturyaya karşı fiili bir müdahaleye geçmeyecek derecede zayıf idi; bu sebeple de Avusturyanın yapacağı emrivakiyi kabule mecbur olacaktı.

¹ Italys Foreign and colonial policy. 1914 - 1937. by Maxwell H. H. Macartney and Paul Cremona - 1938. P. 23

Sözün kısası, Sırbistana ulti-matom verilmeden önce Almanya ile Avusturya arasında İtalyaya karşı alınacak durum hakkında büyük bir görüş ayrılığı ortaya çıkmıştı ve Avusturya tavizata kat'iiyen yanaşmı-yordu.

İtalyaya gelince; 14 temmuzdan itibaren siyasetinde yeni bir temayül belir-di. Hariciye Nazırı San Guiliano söylediği nutukta Avustur-yanın Sırbistana karşı takındığı durumun İtalyan milletinin hissiyatına ve liberal presi-plerine aykırı olduğunu bildiriyordu. 21 Temmuzda da Avusturyanın Roma elçisi Mery'ye kendisinin ittifaka sadık olmasına rağmen Avusturyanın Sırbistandan olan talepleri İtalyan görüşüne uy-maz ise memleketin hissiyatını tutamayacağını bildirdi.

İşte bu atmosfer içinde 23 Temmuzda Avusturya Sırbistana ulti-matomunu yolladı.

İtalya, Avusturya notasından haberdar olur olmaz Başvekil ve Hari-ciye Nazırı Kırkala bir memorandum verdiler. Artık işin gittikçe ciddi-leştiği belli idi. Bu memorandumda iki esaslı nokta üzerinde durulu-yordu: Avusturya, müttefikinin reyini almadan teşebbüse giriştiği için İtalyanın harbe iştirak mecburiyetinde olmadığına ısrar etmek, saniyen müttefikler ittifakın 7 inci maddesine göre tavizata razı olmadıkça on-lara diplomatik yardım dahi yapmamak.

Filhakika San Guiliano Alman elçisi Flotow'la görüşmelerinde, İtal-ya bir tavizat alamadığı takdirde Avusturyaya karşı muhasım bir durum takınacağını açıkça söylemişti. Bu itibarla Almanyanın, İtalyan durumu hakkında endişesi günden güne çoğaldı. Viyanadaki Alman elçisi Berchtold'u tavizata kabule ne kadar zorladıysa da muvaffak olamadı. Hattâ elçi doğrudan doğruya Vilhelm'den aldığı talimatla Berchtold'u tazyik etti; fakat Berchtold bir türlü gevşemedi. 28 Temmuzda Avus-turya ile Sırbistan arasında harb başladığı zaman Almanya görüşünü Viyanaya halâ kabul ettirememişti.

İtalyaya verilecek tavizat meselesinde Avusturya ve Alman görüş-leri birbirinin makûsu idi. Zira netice itibarile Almanya bir şey kaybet-miyecek efdakârlığı Avusturyaya yapacaktı. Diğer taraftan Almanyanın Romadaki elçisi, İtalyanın tavizat almazsa müttefiklerine karşı harekete geçeceğine kani idi. Ve bu kanaatle işi ciddiye aldığı halde Avusturyanın Romadaki elçisi Mery İtalyanın şantaj yaptığına inanıyordu; ve bu iti-barla işi ciddiye almyordu.

Almanyanın ısrarları karşısında nihayet Berchtold yedinci maddenin nazarı itibara alınarak İtalyaya tavizat verilmesi prensibini kabul etti.

Berchtold İtalyaya tavizat vermeğe razı olurken onun ittifaka sadık kalarak harbe girmesini bekliyordu. Bu itibarla tavizatı prensip olarak kabul ettikten sonra, Avusturya-Sırbistan harbine Rusya müdahale ederse İtalya için de kazüz federis'in tahakkuk edeceğini söylüyordu. Lâkin San Guillano bu görüşü kabul etmedi. Ona göre taarruz Avusturyadan geldiği cihetle harbe Rusya ile Fransa müdahale etseler dahi İtalya için harb sebebi ortaya çıkmıyacaktı.

Filhakika San Guillano 2 Ağustosta İtalyanın tarafsız kalmağa karar verdiğini Avusturyaya bildirdi; 3 Ağustosta da İtalya tarafsızlığını resmen ilân etti [1].

Avusturya-İtalya münasebetlerinin yukarıdan beri anlattığımız gelişme tarzı İtalyanın Avusturya yanında harbe giremeyeceğini göstermiş olmalıdır. İtalyanın Adriyatik siyaseti ve irredantizmi Avusturya-Macaristan imparatorluğunu desteklemekle değil bu devletin yıkılmasına yardım etmekle tahakkuk edebilecekti. İtalya halk efkârı düşmana yadıma gidecek olan bir hükümetin siyasetini hiçbir zaman tasvip edemezdi. Zaten hükümetin de böyle bir siyasti yoktu. Bu itibarla Avusturyanın, Sırbistana taarruz ederek harpte mütearrız duruma geçmesi, İtalyaya taahhütlerini ifa etmemesi için, çok iyi bir bahane hazırlamış oluyordu. İtalyan hükümeti tarafsızlığını ilân ederken hakikî siyasetini hukuk perdesi altında gizlemek imkânını elde etmişti.

İtalyanın tarafsızlığı esasen müttefiklerince beklenmeyen bir şey değildi. Onlar İtalyanın harbin başlarında tarafsız kalacağını ve fakat kazanacakları süratli muvaffakiyetler üzerine kendilerine iltihak edeceğini düşünüyorlar ve bu gayri sadık müttefiki ittifaklarında bu hesaba dayanarak tutuyorlardı: Harbin başlarında Avusturyaya karşı tarafsızlık gösteren İtalya kendisinden beklenen hizmeti kâfi derecede yapmış sayılacaktı.

Filhakika, Alman genel kurmayı Fransanın saf dışı edilmesi için altı haftalık bir zaman ayırmıştı. Bilhassa bu müddet zarfında İtalyan tarafsızlığı önemli idi. Harb sadece Rus cephesine intikal ettikten sonra ise iki kuvvetli müttefik Rusya ile iyi şartlar içinde çarpşabilirlerdi.

Gerçekten İtalyan tarafsızlığı Avusturyanın bütün kuvvetlerini Rus

¹ İtalyanın harbin başlarındaki durumu hakkında İtaly At the Paris Peace conference. René Albrecht 1938.

ve Sırp cephelerine dökmesini mümkün kıldı ise de bu tarafsızlıktan, müttefik olmadığı cihetle Fransa daha fazla istifade ediyordu. Zira Fransa da bütün kuvvetlerini Alman cephesine çekmekte serbest kalmıştı.

İtalya, 3 Ağustosta tarafsızlığını ilân etmekle beraber, harbin sonuna kadar bu durumda kalamazdı. Millî dileklerini yerine getirmek için Avrupa harbi ona çok müsait bir fırsat hazırlamıştı.

İtalya tarafsızlığını ilân edince Avusturyanın açmış olduğu tavizat müzakereleri durdu. Bu sefer san Guiliano 10 Ağustostan itibaren İtilaf tarafı ile gizlice müzakerelere girişti.

İtalyanın İtilâf safında harbe girmesini ilk isteyen devlet Rusya idi. Zira onun asıl düşmanı olan Avusturya iki cepheye bölünmüş olacaktı. San Guiliano İtalyanın İtilâf tarafında harbe derhal müdahalesinin imkânsız olduğunu söylemekle beraber müzakerelerin açılmasına muvafakat etti. bu müzakerelerin son derece gizli ceryan etmesini istiyordu.

10 Ağustostan itibaren başlayan bu müzakerelerde İtalya pek temkinli davranıyordu. Zira taraflar arasında bir üstünlük henüz belli olmamıştı. Bu sıralarda Alman orduları Fransayı istilâ ediyorlardı. Almanya kat'i zaferi yakında elde ederse İtalyanın Üçlü İtilâfla beraber yürümesi pek ihtiyatsız bir şey olacaktı. Diğer taraftan İtalya derhal harbe atılacak derecede hazırlıklı da değildi. Gerek harbin gelişme seyrini takip ederek zaferin hangi tarafta kalacağını yakından görmek ve gerek hazırlık yapmak için zauana ihtiyaç vardı.

1914 Eylülünün başlarında geçen Marne muharebesinde durum oldukça sarahat kesbetti. Almanyanın yıldırım harbile Fransayı yere se-remediği ve harbin uzayacağı görüldü. Başvekil Salandra uzun bir harpten İtilâf tarafının galip çıkacağına kani idi. Zira o tarafın servet ve kaynakları pek fazla idi.

İtalyan tarafsızlığının Avusturya aleyhine döndüğünü gösteren ilk mühim belirti Hariciye Nazırı San Guiliano'nun ölümüyle ortaya çıktı. San Guiliano 16 Ekim 1914 de ölünce Başvekil Salandra Hariciyeyi de üzerine aldı. Ve söylediği bir nutukta İtalyan dış politikasının prensiplerini İtalyanın mukaddes menfaatlerinin "sacro egoismo,, tayin edeceğini bildirdi. İtalyanın mukaddes menfaatlerinin neler olduğunu Avusturya bilmiyor değildi.

Ekim ayı sonunda Osmanlı İmparatorluğunun harbe girmesi de İtalya üzerine tesirler bıraktı. Halk efkârı artık harekete geçmek zamanının geldiğine hükmetti. İtalyanın Doğu Akdenizde korunacak menfaatlerinin mevcut olduğu tezi ortaya çıktı.

Sözün kısası harbin başlarında halk efkârında görülen durgunluk artık zail olmuş ve onun yerine iki türlü cereyan kaim olmuştu: Müdahaleciler, tahafsız kalmak isteyenler.

Müdahalecilerin başında Avusturyaya karşı bir harb havası yaratmağa çalışan şair Danonço, bir de sosyalist partisinin organı Avanti gazetesini idare eden Musolini gözüküyordu. Bunlar İtalyanın derhal harbe girmesini istiyorlardı. Onlara göre harb kısa sürecekti. İtalya derhal harbe girmezse millî isteklerini tamamlamak fırsatını kullanmadan harp sona erecekti. Zaten kısa sürecek olan harbe İtalya iltihak edince bu müddet daha da kısalmış olacaktı.

Tarafsız kalmak isteyenlerin başında eski Başvekil ve İtalyanın en kuvvetli devlet adamı Giolitti vardı. Giolitti harbin başlarında, 5 Ağustosta San Giuliano'ya yoladığı bir mektupta İtalyanın İngiltere ile mücadelesinin mümkün olamayacağını yazmıştı. [1] Giolitti'ye göre İtalya İtilâf tarafında da harbe girmemeli idi. Harb uzun sürecekti; bu uzun harpte İtalya, kuvvetlerini harcamadan muhafaza ederse tarafsız durmakla dahi bir çok menfaatler elde etmek mümkündü. Sosyalist partisi ve meclisin ekseriyeti Giolitti'nin görüşünde idi.

Halk efkârı böyle bir kımıldanma göstermekle beraber hükümet 1914 yılının son ayına kadar 3 Ağustosta ilân etmiş olduğu tarafsızlıkta bekledi. Lâkin bu tarihten itibaren İtalyanın resmi siyasetinde de yeni bir temayül göze çarpmağa başladı.

Başvekil Salandra 3 Aralıkta parlamentoda verdiği nutukta: "İtalyanın korunacak hayati menfaatlerinden, öne sürülecek ve müdafaa edilecek haklı isteklerinden, tarafsızlığın harbin gittikçe genişlemekte olan neticelerinden İtalyayı korumağa kâfi gelebileceğinden bahsetti. Bu nutuk İtalyanın karar arifesinde olduğunu anlatıyordu.

Salandra Hariciyeyi az bir zaman üzerinde tuttuktan sonra Sonnino'ya devretmişti. Sonnino 9 Aralık 1914 de Viyanadaki elçisi Duc D' Avarna'ya yolladığı bir telle İtalyan politikasına kat'î istikametini verdi: İttifak muahedesinin 7. nci maddesine dayanarak Sonnino da San Giuliano gibi Avusturyadan tavizat istiyordu. Filhalkta Avusturya, Sırbistana taarruz ederek Balkan statükosunu bozmuş olduğundan Sonnino'nun tavizat istemekte hakkı vardı. İstenen tavizat Avusturya hudutları içinde bulunan İtalyanlarla meskûn arazidendi.

Berchold İtalyanın bu teklifini de ciddiyetle karşılamadı. O, İtalya-

¹ Mémoire de ma vie. 322

yı oyalamakla idare edeceğini zannediyor ve bu Devleti harekete geçecek derecede kuvvetli görmüyordu.

Avusturya, İtalyan kımıldanmasını pek umursamadığı halde Berlin tehlikeyi daha iyi sezmişti. Salandra'nın 3 Aralık nutku Almanyayı korkutmuş ve ona, İtalyayı tarafsızlıkta tutmak için büyük bir gayret sarfetmek lüzumunu anlatmıştı. Bu sebeble imparator Vilhelm Romaya eski şansölyesi Von Bülow'u yolladı. Vaktile İtalyada elçilik etmiş olan Bülow İtalyan mahfillerinde çok seviliyordu. Karısı da İtalyan aristokrasisine mensuptu. Sözün kısası Vilhelm Romaya, İtalyayı tarafsızlıkta tutacak en kuvvetli adamını yollamıştı. Bülow İtalyanın harbe girmesini önlemek için Malta Villasında bütün gayret ve maharetini sarfetmeye gidiyordu.

Bülow Romada temasa girişince müzakereler derhal Trentino etrafında ceryan etmeğe başladı. İtalya tarafsız durumunda devam etmek için bu araziyi ısrarla istiyordu. Bülow durumu ciddi buldu. Avusturyanın fedakârlık yapmasına lüzum görüyordu. Fakat 14 Ocak 1915 de Berchtold'un yerine gelen Buriand da halefi gibi tavizata yanaşmıyordu. Buriand, İtalyanlara karşı zaaf gösterilirse bunun, imparatorluğun diğer unsurları üzerinde kötü tesirler bırakacağından korkuyordu. Sözün kısası harb arifesinde olduğu gibi şimdi gene Avusturya hem Berlin ve hem de Romanın tazyiklerine mukavemette devam ediyordu.

Avusturya 1915 Matının başlarında İtalyaya tavizat verilmesine razı olduysa da müzakereler arazi üzerine intikal edince yeniden kaçınmağa başlıyordu .

Bu çetin müzakereler içinde İtalya nihayet 8 Nisanda Avusturyaya kat'i isteklerini bildirdi.

Trentio, Gorizia, Gradisca, Trieste, Adriyatikte Curzolare gurup adaları, Valona ve hinetleranti.

Bunlardan baştaki dört arazi derhal tahliye edilmeli idi. Mukabil ivaz olarak da harbin devamınca İtalya taarfsız kalacak, Avusturyaya 200 milyon liret verecek, ileride 7. inci maddeye dayanarak tavizat istemekten vazgeçecekti.

İtalyanın bu isteklerini Buriand kabul etmedi. Bilhassa Trieste'yi bırakmak istemiyordu. Saniyen terkedilecek araziyi harb sonunda vermek istiyordu. Sonnino ise derhal terkedilmesinde ısrar ediyordu.

Sözün kısası Nisanın ortalarında İtalya, Avusturya ile yaptığı müzakerelerde taleplerini ona kabul ettirmeye muvaffak olamadı.

İtalya bir taraftan Avusturya ile müzakerelerde iken diğer yandan İtilâf devletleriyle de gizlice müzakerelerde bulunuyordu. Avusturya ile yaptığı müzakerelerin konusu tarafsızlık olduğu halde, karşı tarafla yaptığı müzakerelerde İtilâfa iltihakının karşılığında ne gibi kazançlar verileceğini araştırmaktı.

İtalyanın İtilâfla olan devamlı ve esaslı müzakereleri 1915 Şubatından itibaren başlamıştı. Zira bu tarihte İtilâf devletleri Çanakaleyi tazyîke almışlardı. İtalya çanakale açılmadan harbe girmek ve İtilâf sıkışık bir durumda iken onlardan geniş bir tavizat koparmak istiyordu. "İtilâf Çanakaleyi açmağa muvaffak olursa, İtalyan yardımını ağır pahaya almağa razı olacak mıydı?," [1]. Bu sebeple acele etmek lüzumuna kani olan Sonnino 3 Martta Londra büyük elçisi İmperiali'ye, İngiliz Hariciye Nazırı Sir Eduard Grey'ye verilecek memorandumu yolladı. Elçi ertesi gün bu memorandumu Grey'ye verdi. İtalya harbe iştirak karşılığında İtilâftan şunları istiyordu:

Trentino, Brenner'e kadar Tiroller' Trieste, İsdırya, Valona, Sasseno adası, Narenta nehrine kadar bütün Dalmaçya ve Dalmaçya kıyılarındaki bütün adalar. Görülüyor ki İtalyanın bu istekleri Avusturya-Macaristan imparatorluğuna müteveccih. Memorandumda Osmanlı devletinden de arazi isteniyordu.

Osmanlı devleti taksime uğradığı zaman Antalya mintakası İtalyaya bırakılmalı, 12 adanın hâkimiyeti tanınmalı;

Bundan başka İtalya Almanya'dan da sömürge istiyordu. Alman sömürgeleri paylaşılacağı zaman İtalyaya da bir hisse verilmeli idi.

Nihayet memorandum İngiltere ve Fransadan da arazi istiyordu. Libya'da ve Eritre'de İtalya lehine hudut tashihleri yapılmalı idi.

Görülüyor ki İtalyan taleplerinin, sömürgelerdeki hudut tashihleri hariç, çoğu düşman ülkeleri üzerinde idi. Bu itibarla İtilâf için bu araziyi terketmekte büyük bir müşkilât yoktu.

Fakat 1914 Ağustosunda İtalyanın harbe girmesini bilhassa isteyen devlet, Rusya, şimdi İtalyanın itilâfa iltihakını istemiyordu: İtalya Adriyatikte kuvvetlenince bu, Sırpların zararına olacaktı. Halbuki Rusya Sırbistanın geniş bir arazi üzerinden denize çıkmasını istiyor ve Dalmaçyadaki İtalyan taleplerini tahdit etmeğe çalışıyordu. Bu itibarla şimdi

¹ La Crise européenne et la Grande Guerre. (1904-1918). Pierre Renouvin 1938. P. 272

İtalyaya karşı takibedilecek politikada bir ahenk mevcut değildi. Hattâ Rusya İtalyanın İtilâfa iltihakını dahi lüzumsuz görmeye başlamıştı.

İngiltere ve Fransa Rusyayı gevşetmek, İtalyanın harbe iltihakına onu razı kılmak için çok uğraştılar. İngiltere bir taraftan Rusya diğer taraftan İtalya üzerinde tesir ederek her ikisini fedakârlık yapmağa dâvet ediyordu. Nihayet Planca burnu Dalmaçyada Sırbistanla İtalya arasında hudut olarak kabul edildi. Ve 26 Nisan 1915 de İtalya Londra'da imza ettiği bir muahede ile İtilâfa bağlandı. İtalya bu gizli muahede ile yukarıda sayılan araziye alıyor, karşılığında bir ay zarfında Avusturyaya karşı harbe girmeğe razı oluyordu.

İtalya İtilâf zümresine bağlandıktan sonra 3 Mayıs'ta Üçlü İttifak muahedesini feshetti. Artık yavaş yavaş maskeyi çıkarmak ve halk efkârını hârbe alıştırmak lâzımgeliyordu. Almanya, İtalyanın harbe doğru kaydığını görünce Avusturya üzerindeki baskısını arttırdı. Bülow'un gayretleri şimdiye kadar bir semere vermemişti; lâkin eski şansölye ümidini henüz kaybetmiş de değildi. İtalyanın dileklerini yerine getirmek için Avusturyanın Romadaki sefiri üzerinde tazyik ediyordu. Tehlike yaklaştıkça Avusturya da gerilemek zorunda kalıyordu. 9 Mayıs'ta Avusturya İtalyaya yeni bir teklifte bulundu. Trieste'ye, Avusturya-Macaristan imparatorluğunun kadrosu içinde muhtariyet verilmesini kabul etti. Güney Tiro'lün bu sefer sadece Almanlarla meskûn bulunan yerlerini alıkoyuyor, diğer kısımları terke razı oluyordu. Adalar üzerinde de İtalya ile hüsnüniyetle görüşmeyi kabul ediyordu.

Avusturyanın gittikçe gerilemesi İtalyan hükümetini müşkil bir mevkiye bırakıyor, bitarafçılara seslerini yükseltmek imkânını veriyordu. Giolitti 7 Mayıs'ta Kavur Vilasından ayrılarak Romaya geldi. Tek bir nefer öldürmeden ve en küçük bir fedakârlık yapmadan Avusturyanın verdiği tavizatla iktifa etmek lüzumunu hararetle müdafaa ediyordu. Giolitti Romaya gelir gelmez 508 mebustan 320 si Giolitti'nin evine kartvizitlerini bırakmış ve harici politikada onunla birlikte olduklarını göstermişlerdi.

Parlamentoda ekseriyet bitaraflık istemekle beraber halk efkârı ile parlamento arasında büyük bir ayrılık görülüyordu. Giolitti Torino'dan yola çıkarken gençler kendisini ıslıklarla uğurlamışlardı. Romaya geldiği zaman bu çeşit nümâyişler çok daha genişledi. Hareket ve harp taraftarı olan gençlik bu eski ve ihtiyar Başvekili "kahrolsun Giolitti!", diyerek karşılamış ve onu evine kadar hasmane nümâyişlerle takibetmiş-

lerdi [1]. İtalyanın her tarafında büyük bir canlılık ve harb taraftarlığı açıkça göze çarpıyordu.

Giollitti hükümetin harbe girmeğe karar verdiğini öğrenmesine rağmen mücadelesinden vazgeçmedi. Başvekil ve kıralla yaptığı görüşmelerde harbin zararlarından ve tarafsızlığın faydalarından bahsediyor ve her halde hükümetin tarafsızlıktan ayrılmamasını temine çalışıyordu. Londra muahedelerini bozmak için de meclisten büyük bir ekseriyet elde etmenin kâfi geleceğini söylüyordu.

Fakat Giollitti'nin gayretleriyle muvazil olarak Danonçiyö da harb lehinde büyük bir gayret sarfediyordu. O da 12 Mayıs'ta Romaya gelmiş ve 150 bin kişi tarafından alkışlarla karşılanmıştı. Regina otelinin balkonundan söylediği hararetli nutuklarıyla halkı galeyana getirmeğe çalışıyordu. Danonçiyö bu nutuklarında Almanya'ya karşı, Von Bülow'un çevirdiği entrikalara karşı şiddetli sözler söylüyordu. Zaten Bülow'un çevirdiği entrikalar halk efkârını incitmişti. Eski şansölye Romaya geldiği zaman milliyetperver bir gazeteci "Makedonyalı Filip altun yüklü bir eşekle her türlü kale fethedilebilir demişti. Öyle görünüyor ki altun yüklü eşek bir kaç zamandır Romaya gelmiştir, lâkin İtalyan politika istihkâmı düşmedi," diye yazmıştı [1]. Hareket taraftarı olan gençlik eski nesli temsil eden Giollitti'nin ihtiyatkârlığından bir şey anlamıyordu. Avusturyadan sadaka gibi birtakım şeyler elde ederek bu cihan mücadelesinde pasif bir durumda kalmayı istemiyordu. İki nesil arasındaki esaslı fark bu idi.

Hükümete gelince; parlamentoda ekseriyetin Giollitti tarafında olduğunu gören Salandra 13 Mayıs'ta kıralla istifasını verdi. Bu istifa ile İtalya, geçirmekte olduğu buhranın en yüksek noktasına varmış oluyordu. Romadaki heyecan ve galeyana diğer büyük şehirlere de sirayet etti. Harb taraftarları parlamentonun ecnebi bir elçinin nüfuzu altında bulunduğunu propaganda ediyorlardı. Her tarafta büyük nümayişler oluyor ve İtalya bir ihtilâlin arefesinde imiş gibi buhranlı günler geçiriyordu. Romada yapılan bir nümayişte coşkun halk parlamento binası olan Montecitorio sarayının camlarını kırdı. Bitarafçıların hayatları bile tehlikede idi. Basın Giollitti aleyhine de pek şiddetli yazılar yazıyordu. Hükümet Giollitti'ye Romayı terkederek villasına gitmesini tavsiye etmek zaruretini duydu.

¹ Mémoire de ma vie Page 322

¹ La Guerre et l. Italie. Jacques Bainville. Page. 234

Şimdi parlamento ile halk arasındaki bu derin ihtilâfta kiralın hakemliği bekleniyordu. Kiral meclisteki ekseriyete bakmaksızın 16 Mayıs'ta kabineyi teşkile yeniden Salandra'yı memur etti. 3 üncü Voctor Emmanuel İtalyan milletinin mukadderatı üzerinde tarihi rolünü oynamış ve bu mühim kararında halkın sesine kulak vermişti.

Hükümet 20 Mayıs'ta harb kararını parlamento'ya götürecekti. Bu aralık Danonç'yo bitarafçılara karşı harb lehindeki nutuklarına devam ediyordu. 20 Mayıs akşamı emniyeti umumiye bitarafçı mebuslara, geceyi parlamento binası karşısındaki otellerde geçirmelerini ve sabahleyin halka gözükmekten parlamentoya gitmelerini tavsiye etti.

İşte parlamento bu atmosfer içinde 20 Mayıs tarihî toplantısını yapıyordu. Halkın galeyani palamentonun birkaç gün evvelki durumunu tamamen değiştirmişti. Parlamento harb kararını 74 reye karşı 407 reyle ve alkışlarla kabul etti. İtalyanın en kuvvetli şahsiyeti Giolitti'nin nüfuzu bir hamlede sönmüştü.

Bu suretle Kont Nigra'nın "Avusturya ile İtalya biribirlerinin ya müttefiki veya düşmanı olabilirler,, [1] yolundaki sözü doğru çıkmış İtalya 1882 denberi müttefiki bulunduğu Avusturyaya karşı harbe girmişti.

¹ Maxwell H. H. Macartney and Paut Cremona P 19

Sivrisinek üreyecek su birikintilerini, lâğım çukurlarını evinde, bahçesinde ve köyünde kurutmayan ve öylece bırakıp milyonlarca sinek uçmasına sebep olanlar sağlık bozguncusu sayılırlar. Bu gibilerin vazifelerini hatırlatınız ve önyak olarak vakit geçmeden sivrisinek mücadelesine başlayınız.